

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ: ETIS ПРОФІЛЬ КУЦУРУБСЬКОЇ
ГРОМАДИ (МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ)

з галузі знань: 24 Сфера обслуговування
за спеціальністю: 242 Туризм і рекреація
за освітньо-науковою програмою: Туризм
на здобуття освітнього ступеня: Магістра

Кваліфікаційна робота магістрині
здобувачки денного
відділення
Попової Вероніки Ігорівни

Науковий керівник:
к.геогр.н, доцент Кіптенко В.К.

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА АНАЛІЗУ ГРОМАД ЗА СИСТЕМОЮ ETIS.....	6
1.1. Сталий туризм та його роль для відновлення громади.....	6
1.2. Огляд європейської системи індикаторів туризму ETIS.....	8
1.3. Методика дослідження.....	12
II. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЦУРУБСЬКОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ЗА СИСТЕМОЮ ETIS.....	18
2.1. ETIS профіль Куцурубської громади.....	18
2.2. Довоєнні стратегії та політики туристичного розвитку Куцурубської громади.....	26
2.3. Вплив наслідків повномасштабного вторгнення на туризм громади.....	34
III. ПРОПОЗИЦІЇ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У КУЦУРУБСЬКІЙ ГРОМАДІ.....	37
3.1. Визначення пріоритетних напрямків розвитку туризму за результатами опитування	37
3.2. Практичні рекомендації щодо впровадження практик сталого туризму.....	47
3.3. Можливості Лівнінг лаб, як формат співпраці зацікавлених сторін по відновленню розвитку туризму.....	52
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Туризм загалом розглядається як важливий чинник економічного і соціокультурного розвитку територій, але в Україні цю галузь суттєво підірвали воєнні дії. Повномасштабне вторгнення Росії створило значні ризики для туризму, уповільнивши його відновлення і завдало масових руйнувань. Зокрема, у 2022 році надходження від туристичної індустрії до державного бюджету України скоротилися майже на 30% [65]. У цих умовах стає особливо актуальним пошук шляхів відновлення та трансформації туризму за засадами сталого розвитку.

Наукові дослідження показують, що стале управління туризмом здатне стати каталізатором відновлення постраждалих громад [65]. Міжнародні організації підкреслюють, що успіх цих змін базується на підтримці місцевої культури та економіки: UN Tourism у своїх концепціях прагне розвивати туризм, що створює робочі місця й популяризує локальні продукти і спадщину [61]. Аналогічний підхід просуває Європейська комісія – зокрема, реалізація стратегічних цілей ЄС у туризмі можлива тільки в межах парадигми сталого розвитку, де екологічні, економічні й соціокультурні аспекти збалансовані [65]. Саме тому у Європі запроваджено Систему європейських індикаторів туризму (ETIS) – спеціальний аналітичний інструмент для моніторингу і підвищення сталості туристичних дестинацій [47]. Для України ці підходи також мають вирішальне значення: дослідники вказують, що розвиток сільського «зеленого» туризму слугує прикладом екологізації всієї галузі, а екологічна сертифікація стає одним із важливих інструментів державного регулювання індустрії [27]. Відповідно, у програмах відновлення України (в тому числі згідно з національними та регіональними стратегіями) висловлено ідею, що туристична діяльність може сприяти подоланню кризових явищ і підтримці місцевих спільнот, якщо врахувати принципи

сталості. Додатково децентралізаційна реформа надала громадам більше повноважень у самостійному плануванні розвитку, що відкриває нові можливості для локального просування туристичних ініціатив [65]. Таким чином, дослідження ETIS-профілів місцевих дестинацій і розробка орієнтованих на сталий розвиток стратегій відновлення стає надзвичайно актуальним завданням.

Куцурубська сільська територіальна громада (Миколаївська область) обрана об'єктом цього дослідження через поєднання унікальних географічних, культурних та організаційних чинників. Варто згадати і низку ініціатив на місцевому рівні: до війни Куцуруб активно розробляв стратегії розвитку туризму, проводив фестивалі та промо-заходи, а актуальна участь громади в міжнародному проєкті TOURAL (який передбачає створення «багатопланових» туристичних пропозицій, зокрема підводного, культурно-природного і креативного туризму) свідчить про прагнення мультифункціонального розвитку регіону [19].

У науковій літературі останніх років широко розглядаються питання туризму, спадщини і сталого розвитку в контексті України. Зокрема, Любченко (2023) підкреслює, що туристична галузь за будь-яких обставин залишає важливий внесок у розвиток регіонів, попри виклики пов'язані з військовою агресією і обмеженим функціонуванням інфраструктури [27]. Соловій, Адамовський та Дубович (2023) аналізують теоретико-методичні основи сталого туризму в Україні, звертаючи увагу на сучасні «зелені» концепції і роль сільського екотуризму як пріоритету [27]. Єрмаченко (2024) доводить, що стале планування туризму з урахуванням міжнародних стандартів сприятиме відродженню територіальних громад після війни [65]. На фоні цих вітчизняних праць варто згадати і зарубіжні джерела: UNWTO визначає ключові індикатори сталості дестинацій і наполягає на адаптації національних стратегій у відповідності до Цілей сталого розвитку, а Європейська комісія пропонує різноманітні

інструменти (від екозначків і аудитів до системи ETIS) для «зеленого» управління туризмом [47].

Отже, об'єктом дослідження цієї роботи є процеси сталого туристичного розвитку Куцурубської громади, а предметом – організаційно-інформаційні засади формування її ETIS-профілю для відновлення туризму.

Метою роботи є розробка ETIS-профілю Куцурубської громади та обґрунтування практичних рекомендацій щодо сталого відновлення її туристичного потенціалу.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. провести концептуальний аналіз принципів сталого туризму і методології ETIS;
2. схарактеризувати довоєнний туристичний потенціал громади і її стратегічні напрями розвитку;
3. визначити, як повномасштабне вторгнення вплинуло на туристичну інфраструктуру і активність у громаді;
4. з'ясувати думки місцевих жителів і фахівців (за допомогою опитування) щодо пріоритетів подальшого розвитку туризму;
5. сформулювати рекомендації щодо впровадження сталих туристичних практик і відновлення маркетингових стратегій (зокрема, через залучення усіх зацікавлених сторін у форматі Living Lab, як це передбачено в проєкті TOURAL) [19].

Для вирішення поставлених завдань було застосовано комплекс методів: проведено контент-аналіз офіційних стратегічних документів та програм розвитку громади, проаналізовано статистичні показники туристичної сфери; виконано картографічне дослідження природних і культурних ресурсів; використано порівняльно-географічний підхід (аналіз довоєнного стану та теперішніх викликів); проведено соціологічні опитування місцевого населення, підприємців і працівників органів влади

(анкетування та інтерв'ю) для визначення їхніх уявлень про туристичні перспективи.

Системний аналітичний підхід забезпечив комплексне розуміння туристичної сфери громади як єдиної системи з взаємозв'язаними компонентами (природними ресурсами, інфраструктурою, громадою, місцевою владою тощо). Завдяки такому поєднанню кількісних і якісних методів дослідження ми зможемо створити обґрунтований ETIS-профіль Куцурубської громади і виокремити пріоритетні кроки до сталого туристичного відновлення туризму у громаді.

I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА АНАЛІЗУ ГРОМАД ЗА СИСТЕМОЮ ETIS

1.1. Сталий туризм та його значення для відновлення громад.

Сталий туризм (sustainable tourism) є сучасною концепцією розвитку туристичної індустрії, що ґрунтується на принципах збалансованого поєднання економічної вигоди, збереження природного середовища та забезпечення добробуту місцевих громад. Як зазначено у документах Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP), туризм визнається одним із важелів досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема завдяки здатності забезпечити робочі місця, стимулювати регіональний розвиток та сприяти культурному обміну, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу (UNDP, 2015) [60].

Термін «сталий туризм» було закріплено на міжнародному рівні у 1995 році на Міжнародній конференції з туризму та сталого розвитку у Ланзароте (Іспанія) [26]. Визначення, запропоноване Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO) [8], підкреслює необхідність довготривалого управління всіма ресурсами у спосіб, що задовольняє економічні, соціальні та естетичні потреби, зберігаючи культурну ідентичність, екосистеми, біорізноманіття та системи життєзабезпечення регіонів.

У працях М.Ю. Рутинського та В.П. Руденка наголошується, що особливу увагу в умовах посткризового розвитку варто приділяти потенціалу сталого туризму в контексті територіального управління. На думку науковців, саме розвиток туризму, що враховує місцеву специфіку, дозволяє не лише зменшити тиск на природні ресурси, а й залучити громади до прийняття управлінських рішень, що зміцнює соціальний капітал (Рутинський М.Й., Руденко В.П., 2011) [24].

У європейських дослідженнях, зокрема у звітах Європейської комісії та проектів Interreg Europe, концепція сталого туризму все частіше

тракується як стратегічний інструмент післякризової відбудови периферійних та сільських територій. Наприклад, згідно з аналітичними матеріалами Європейської туристичної комісії (ЕТС, 2021), сталий туризм є ключем до утвердження ідентичності громад, зменшення міграційних ризиків та формування сталих економік на місцях [38].

Значення сталого туризму для відновлення громад особливо проявляється у постконфліктних регіонах, де порушено соціальну цілісність, економіку та екологію. Як зазначає дослідниця Кармен Кабальєро (Caballero, 2019), залучення громад до туристичних ініціатив, побудованих на принципах сталості, сприяє зміцненню довіри, створенню нових соціальних зв'язків та реінтеграції вразливих груп [41]. В умовах України, це особливо актуально в регіонах, що зазнали впливу повномасштабної агресії.

На національному рівні значення сталого туризму для громад відображено у Стратегії сталого розвитку туризму України до 2030 року, де серед ключових пріоритетів окреслено «зміцнення потенціалу громад як носіїв культурної ідентичності та туристичних послуг» (Міністерство економіки України, 2020) [14].

Науковець Пірс Батлер (Butler, 2005), який запропонував життєвий цикл туристичних дестинацій, доводить, що громади, які зосереджуються на сталості з самого початку свого туристичного шляху, мають більше шансів уникнути стагнації й деструктивного масового туризму [40]. Таким чином, акцент на сталому розвитку сприяє довгостроковому балансу між потребами громади, очікуваннями туристів та збереженням природного і культурного капіталу.

Підсумовуючи, сталий туризм виступає не лише інструментом економічного відновлення, а й механізмом соціальної стабілізації, екологічної збалансованості та культурного відродження. Саме в умовах відбудови постраждалих регіонів України, застосування принципів сталого

туризму може стати базовим підходом до формування нової моделі життєстійких громад, відкритих до взаємодії, інвестицій та сталого майбутнього.

1.2. Огляд європейської системи індикаторів туризму (ETIS).

У відповідь на зростаючі виклики сталого розвитку в секторі туризму Європейська Комісія започаткувала Європейську систему індикаторів для сталого туризму (European Tourism Indicators System – ETIS), яка вперше була представлена у 2013 році як інструмент оцінки сталості туристичних дестинацій на локальному рівні. ETIS є добровільною системою, орієнтованою на дестинації різного масштабу, яка надає їм інструментарій для вимірювання, моніторингу та покращення їх соціального, економічного та екологічного впливу [47].

Згідно з офіційним документом Європейської Комісії *European Tourism Indicators System for Sustainable Destination Management* (2016), ETIS було створено для того, щоб допомогти дестинаціям [47]:

- здійснювати самооцінку відповідно до принципів сталого розвитку;
- порівнювати себе з іншими дестинаціями за спільною методикою;
- впроваджувати адаптивне управління на основі об'єктивних даних;
- налагодити діалог із зацікавленими сторонами, включаючи громади, бізнес, туристів.

Основою системи є 27 базових індикаторів, згрупованих за чотирма ключовими напрямками: управління дестинацією (наприклад, наявність плану сталого розвитку туризму, участь місцевих жителів у прийнятті рішень); соціально-культурний вплив (наприклад, доступність для осіб з інвалідністю, рівень задоволеності мешканців туризмом); економічна ефективність (наприклад, зайнятість у туризмі, доходи від туристичних послуг); екологічна сталість (споживання води, енергії, управління відходами, стан природних ресурсів).

Крім того, дестинації мають змогу додати додаткові локальні індикатори відповідно до особливостей території. Такий підхід забезпечує гнучкість і глибину аналітики на місцевому рівні.

У дослідженнях науковців, зокрема Марти Мескити та Рікардо Жоржі (Mesquita & Jorge, 2019), ETIS розглядається як прогресивний підхід до поліцентричного управління туризмом, що дозволяє синхронізувати інтереси громад, бізнесу та регіональної влади. Автори наголошують, що впровадження системи індикаторів сприяє зменшенню конфліктів інтересів та створенню спільного бачення майбутнього дестинації [55].

Застосування ETIS у практиці європейських дестинацій демонструє відчутний вплив на підвищення ефективності управління. Так, наприклад, у місті Варна (Болгарія) застосування системи сприяло виявленню вразливих ланок у сфері екологічної безпеки пляжів і ініціюванню модернізації систем очистки. У португальській Алгарве, оцінка за ETIS стала основою для планування кампаній соціального підприємництва у сільському туризмі (Mesquita & Vareiro, 2020) [56].

У 2019 році Європейська Комісія оприлюднила оцінку пілотних проектів впровадження ETIS, згідно з якою понад 140 дестинацій у 30 країнах скористалися системою для стратегічного планування [44]. Зокрема, Трентіно (Італія) використало дані з ETIS для покращення енергоефективності готелів, а Кавала (Греція) – для зменшення впливу сезонності на ринок праці у туризмі.

У контексті поствоєнної відбудови громад в Україні, ETIS може бути ключовим інструментом адаптації до європейських стандартів, що дозволить не лише відстежувати рівень сталості, а й прозоро комунікувати результати міжнародним партнерам, інвесторам та донорам.

Водночас, ETIS розглядається і як інструмент освіти та включення громадськості у процес управління: результати індикаторного аналізу

можуть бути оприлюднені, обговорені на локальному рівні, включені до стратегій ОТГ.

У південних регіонах України, зокрема в Миколаївській області, проблема сталого управління туризмом постає особливо гостро в умовах післявоєнної реконструкції. Маючи потужний природно-рекреаційний потенціал (Чорноморське узбережжя, Кінбурнська коса, Тилігульський лиман, острів Березань, національний заповідник «Ольвія» тощо), регіон водночас зіштовхується з викликами низької інституційної спроможності та недостатнього моніторингу впливу туризму на екосистеми й громади.

Впровадження індикаторної системи ETIS може дати місцевим громадам інструмент для створення якісної системи збору даних, що необхідна для: оцінки поточного стану рекреаційних ресурсів (особливо в зонах антропогенного тиску — Коблівська, Куцурубська, Чорноморська ОТГ); моніторингу впливу туризму на екологію узбережжя (пляжі, прибережні лимани, захищені території Смарагдової мережі); вивчення рівня задоволеності мешканців туризмом та участі громадян у плануванні; стимулювання прозорості використання коштів, отриманих від туристичного збору.

Наприклад, Куцурубська територіальна громада, яка має вихід до Дніпровсько-Бузького лиману та межує з національним заповідником «Ольвія», володіє унікальним поєднанням культурної спадщини та природних ресурсів. Водночас громада стикається з проблемами відсутності систематичного екологічного моніторингу та недостатнього залучення туристичних даних у стратегічне планування. Застосування ETIS дозволило б структуровано враховувати ці аспекти — наприклад, індикатори екологічної сталості (енергоспоживання, управління водними ресурсами, вплив на флору/фауну) могли б слугувати основою для екологічної паспортизації території.

У публікації Патрушева Л.І. та Непеїної Г.В. (2021), щодо оцінки факторів розвитку туристичної дестинації Миколаївщини, було зроблено акцент на використанні просторових методів аналізу. Авторки, своїй роботі, застосували геоінформаційний підхід до картографування туристичних ресурсів та виявлення територіальної нерівномірності розвитку, що дозволило визначити зони з різним ступенем туристичної активності та перспективності [21].

Цей підхід має практичне значення для оцінки сталості туризму відповідно до системи ETIS, яка включає індикатори, що безпосередньо залежать від просторового аналізу: доступність транспортної інфраструктури, навантаження на природне середовище, локалізація туристичних об'єктів, щільність туристичних потоків тощо. Просторовий аналіз, особливо з використанням ГІС-технологій (геоінформаційних систем), дозволяє адаптувати ці індикатори до локальних реалій, зокрема: виявляти вразливі екосистеми, що зазнають найбільшого антропогенного навантаження у пікові сезони (наприклад, прибережні зони); визначати «білі плями» — території з потенціалом для туристичного розвитку, але з низьким рівнем інфраструктури або слабким промоційним охопленням (наприклад, східна частина Куцурубської ОТГ); оптимізувати маршрути туристичних потоків, створюючи безпечні, рівномірно завантажені й екологічно збалансовані туристичні кластери; візуалізувати зміну параметрів індикаторів у часі, що дає змогу здійснювати моніторинг сталості у динаміці.

Таким чином, дослідження Патрушева і Непеїної створює методичне підґрунтя для впровадження ETIS на рівні громад, бо дозволяє:

1. Інтегрувати локальні статистичні та просторові дані у процес прийняття рішень;
2. Адаптувати європейські підходи до українських територіальних умов;

3. Створити прозору, візуалізовану основу для стратегічного планування у сфері сталого туризму.

Це особливо актуально для Миколаївської області, яка має розірвану територіальну структуру туризму: наявність туристичних магнітів співіснує з громадами, які залишаються «невидимими» на туристичній мапі через брак даних або низьку комунікаційну активність. Просторовий аналіз у поєднанні з індикаторною системою ETIS може стати інструментом збалансованого розвитку всієї області.

Підсумовуючи, Європейська система індикаторів туризму (ETIS) є дієвим механізмом комплексної оцінки сталого розвитку дестинацій, що поєднує методологічну гнучкість, адаптацію до локальних умов і прозорість у прийнятті рішень. Її використання дозволяє не лише виявляти слабкі місця у туристичній політиці громад, але й формувати довгострокові стратегії їх сталого розвитку, що особливо актуально для України в умовах післявоєнного відновлення. Також, впровадження ETIS у південних громадах Миколаївщини може стати стратегічною відповіддю на потребу системного управління ресурсами та дестинаціями, а також ефективним інструментом відновлення довіри між громадами, туристичним бізнесом та державними органами. Окрім покращення управлінських практик, система сприятиме екологічній відповідальності та інвестиційній привабливості регіону.

1.3. Методика дослідження.

У ході дослідження застосовано комплексну методику, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи для досягнення поставленої мети.

Загальнонаукові методи включали аналіз, синтез, індукцію, дедукцію та абстрагування. Аналіз та синтез дали змогу розчленувати проблему сталого відновлення туризму на складові елементи і об'єднати отримані результати в цілісну картину. Індуктивний та дедуктивний підходи

використовувались для формулювання узагальнень на основі окремих фактів і перевірки висунутих припущень. Абстрагування дозволило виокремити ключові характеристики туристично-рекреаційного потенціалу громади, відволікаючись від другорядних деталей, що сприяло чіткому фокусуванню на суттєвих аспектах дослідження.

Спеціальні методи дослідження були дібрані з урахуванням предмету і об'єкта роботи. Застосовано картографічний, порівняльно-географічний, системно-аналітичний методи, метод контент-аналізу офіційних джерел, кейс-стаді та соціологічний метод (опитування). Картографічний метод використано для просторового аналізу та візуалізації даних – зокрема, нанесення на карту природних та культурних ресурсів Куцурубської громади, туристичних об'єктів та зон, постраждалих від воєнних дій. Порівняльно-географічний метод дав змогу співставити показники та характеристики розвитку туризму громади з іншими регіонами або з довоєнним періодом, що допомогло виявити унікальні риси та проблеми дестинації. Системно-аналітичний підхід дозволив розглядати туристичну сферу громади як комплексну систему із взаємопов'язаними компонентами (природні ресурси, інфраструктура, громада, влада тощо) та проаналізувати її цілісно. Метод контент-аналізу було застосовано при роботі з офіційними документами і відкритими даними – шляхом систематичного опрацювання стратегій, програм, звітів та інших джерел виділено релевантну інформацію щодо стану та планів розвитку туризму. Метод кейс-стаді (дослідження конкретного випадку) обґрунтовує вибір саме Куцурубської громади як об'єкта дослідження: громада розглядається як окремий кейс туристичної дестинації, на прикладі якого поглиблено вивчаються організаційно-інформаційні засади сталого відновлення туризму. Соціологічний метод, зокрема метод опитування, використано для збору первинних емпіричних даних від стейкхолдерів дестинації – мешканців, туристів і підприємців громади.

Опитування дозволяє виявити оцінки, потреби та пропозиції локальної спільноти щодо відновлення туристичної діяльності.

Важливою особливістю методики є обґрунтування кількісно-якісного підходу. У роботі поєднано кількісний аналіз відкритих даних та якісне вивчення думок і поведінки людей. З одного боку, зібрано та опрацьовано кількісні дані з відкритих джерел – статистичні показники розвитку громади, екологічні звіти, дані про туристичні потоки тощо. Ці дані забезпечують об'єктивні вимірювані індикатори стану дестинації. З іншого боку, якісна складова реалізована через соціологічне опитування, яке фіксує суб'єктивні думки, оцінки та рекомендації різних груп учасників туристичного процесу. Поєднання обох підходів (тріангуляція даних) дозволяє всебічно оцінити ситуацію: кількісні результати інтерпретуються з урахуванням думок громади, а якісні висновки підкріплюються статистичними доказами. Такий змішаний підхід підвищує валідність і надійність отриманих висновків, адже враховує і фактичні показники, і людський фактор розвитку туризму.

Метод опитування буде реалізовано у третьому розділі (емпіричному дослідженні) роботи. Для цього розроблено анкету на основі шаблонів, рекомендованих Європейською Комісією для системи ETIS (European Tourism Indicators System). Використання адаптованих анкет ETIS забезпечує відповідність збору даних європейським стандартам моніторингу сталого туризму. Застосування саме цих стандартизованих опитувальників дозволяє зіставити показники громади з загальноприйнятими індикаторами сталого розвитку дестинацій. Опитування охоплюватиме ключові цільові групи (мешканців, відвідувачів, представників туристичного бізнесу) і спрямоване на вимірювання показників сталого розвитку туризму за методикою ETIS. Зібрані в такий спосіб первинні дані будуть проаналізовані та представлені

у розділі 3, що дозволить емпірично доповнити результати, отримані з аналізу документів та вторинних даних.

Для складання ETIS-профілю туристичної дестинації Куцурубської громади дослідження виконувалося поетапно. Основні етапи включали:

1. Збір інформації з відкритих джерел та офіційних документів. На початковому етапі зібрано наявні дані про громаду: статистичні показники, демографічні дані, дані про природно-ресурсний потенціал, офіційні стратегії та програми розвитку, екологічні звіти, а також дані з онлайн-платформ відкритих даних. Цей етап забезпечив фактичну базу для подальшого аналізу, використовуючи різноманітні джерела інформації.
2. Аналіз природних та культурних ресурсів громади. Проведено інвентаризацію та оцінку природно-рекреаційних ресурсів (ліси, узбережжя, об'єкти природно-заповідного фонду, зокрема території Смарагдової мережі) та культурно-історичних пам'яток. Картографічний аналіз дозволив виявити просторове розташування цих ресурсів, їх доступність та стан. Це дало уявлення про туристичний потенціал дестинації і можливості для розвитку різних видів туризму.
3. Аналіз сталості розвитку туризму. На основі зібраних даних та індикаторів ETIS здійснено аналіз сталого розвитку туризму в громаді за трьома ключовими вимірами: екологічним, економічним та соціально-культурним. Проаналізовано, наскільки ефективно використовуються ресурси, який вплив туризм чинить на довкілля, громаду та економіку, чи відповідає розвиток принципам сталості (збереження природи, участь місцевого населення, рівномірний розподіл користі від туризму тощо). Використано системно-аналітичний метод для інтеграції різних показників у єдину оцінку рівня сталості дестинації.

4. Виявлення воєнних пошкоджень та їхніх наслідків для туризму. Окрему увагу приділено аналізу впливу воєнних дій на туристичний потенціал громади. Зокрема, досліджено шкоду, завдану довкіллю, інфраструктурі та пам'яткам внаслідок бойових дій на півдні України. Використано порівняльно-географічний метод (зіставлення стану територій до і після воєнних дій) та контент-аналіз звітів і новин щодо воєнних збитків для оцінки поточних викликів.
5. Формування узагальненого ETIS-профілю DESTINACIЇ. На заключному етапі результати попередніх аналізів було інтегровано в цілісну характеристику туристичної DESTINACIЇ громади за системою ETIS. Узагальнено всі показники, визначено сильні та слабкі сторони DESTINACIЇ, ризики та можливості сталого розвитку туризму. Сформовано профіль громади, що містить кількісні індикатори (отримані з відкритих джерел і опитування) та їх якісну інтерпретацію. Такий профіль стане основою для розробки рекомендацій щодо організаційно-інформаційних заходів із відновлення туризму.

Під час виконання кожного з етапів використовувався широкий спектр інформаційних джерел. Основні проаналізовані документи та дані включають:

- Стратегію розвитку Куцурубської громади до 2026 року (визначає пріоритети та плани розвитку громади в середньостроковій перспективі, в тому числі у сфері туризму) [12];
- Програму соціально-економічного розвитку Куцурубської сільської громади на 2021–2023 роки (містить аналіз поточного стану та заходи для розвитку економіки і соціальної сфери, релевантні для оцінки базових умов туризму) [11];

- Дані з платформ відкритих даних та екологічних баз (зокрема, інформаційних ресурсів Смарагдової мережі) – для отримання відомостей про природні території громади, показники довкілля, наявність об'єктів природно-заповідного фонду, екологічні ризики тощо [33];
- Наукові джерела щодо та воєнних збитків на півдні України (дослідження впливу війни на природоохоронні території та біорізноманіття, оцінки екологічних втрат, рекомендації з відновлення довкілля в постконфліктний період) [1].

Академічно поєднання зазначених методів і джерел інформації забезпечило всебічність підходу. Загальнонаукові методи гарантували строгість і логічність аналізу, спеціальні методи – глибину та прикладну спрямованість дослідження. Кількісно-якісний підхід дозволив врахувати як статистичні тенденції, так і людський фактор. Таким чином, розроблена методика дослідження створює надійне підґрунтя для формування ETIS-профілю Куцурубської громади та вироблення практичних рекомендацій щодо сталого відновлення туризму в регіоні.

II. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЦУРУБСЬКОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ЗА СИСТЕМОЮ ETIS

2.1. ETIS профіль Куцурубської громади.

Куцурубська сільська територіальна громада (Миколаївська область) була утворена в ході децентралізаційної реформи в середині 2010-х років, об'єднавши кілька сіл колишнього Очаківського району. Географічно Куцурубська сільська територіальна громада розташована на півдні України, у прибережній зоні Миколаївської області, на правому (північно-західному) березі Дніпровсько-Бузького лиману. Адміністративний центр – село Куцуруб. Загальна площа громади – 754,05 км² [4] (Рис.2.1.).

ETIS профіль дестинації

ДЕСТИНАЦІЯ:	Куцурубська сільська територіальна громада	
КРАЇНА:	Україна	
КОРДОНИ ДЕСТИНАЦІЇ:	Миколаївська область, в адміністративних межах <u>Куцурубської</u> територіальної громади	
КАТЕГОРІЯ ДЕСТИНАЦІЇ	Сільська	
Дата надання інформації:	22.04.2025	

Рис.2.1. Загальна інформація для складання ETIS профілю Куцурубської громади, Миколаївської області.

Територія переважно рівнинна, лежить у степовій зоні з родючими південними чорноземами, придатними для сільського господарства. Громада охоплює узбережжя Дніпровсько-Бузького лиману, що формує її південну та східну межу, та включає кілька внутрішніх лиманних заток і солоних озер. До складу громади входять 12 населених пунктів (включно з селами Куцуруб, Парутине, Дмитрівка, Іванівка, Яселка, Каталіне, Прибузьке, Матросівка, Острівка тощо). Загальна чисельність населення громади – близько 8 795 тис. осіб (станом на 2017 рік) [10] (Рис.2.2.).

Місцезнаходження:		Огляд:	
Опис	Відстань від столиці країни (км)	Основні види туризму та найпопулярніші види діяльності (рекомендовані концепції)	П'ять найпопулярніших туристичних визначних пам'яток (включаючи екологічні та культурні визначні пам'ятки).
Куцурубська сільська територіальна громада розташована на півдні України, у прибережній зоні Миколаївської області, на правому (північно-західному) березі Дніпровсько-Бузького лиману. До складу громади входять 12 населених пунктів (включно з селами Куцуруб, Парутине, Дмитрівка, Іванівка, Яселка, Каталіне, Прибузьке, Матросівка, Острівка тощо).	545 км (автомобільними шляхами/7 годин 30 хвилин)	культурно креативний туризм, туризм підводної культури та природної спадщини, срібний туризм та культурно-науковий туризм	1. Національний заповідник «Ольвія»; 2. Свято-Іллінська церква (с. Парутине); 3. озеро Солонечь; 4. Куцурубська (Деметрівська) коса; 5. природні лиманні узбережжя.

Рис. 2.2. Місцезнаходження досліджуваної дестинації.

До утворення об'єднаної громади місцевий туризм розвивався не регулярно. У 2010–2015 рр. туристична активність у межах нинішньої громади була обмеженою і координувалася переважно на районному чи обласному рівнях [15]. Зусилля з популяризації визначних місць (таких як античні пам'ятки Ольвії) і природних локацій здійснювалися через обласні програми розвитку туризму. Однак відсутність єдиної місцевої влади гальмувала системне планування: бракувало інвестицій для покращення туристичної інфраструктури, а місцева громада не повною мірою усвідомлювала можливості, які туризм відкриває для регіону. На початку реформ децентралізації спостерігалось нерозуміння мешканців, як саме туризм і бренд території можуть залучити інвестиції. Лише після об'єднання в єдину громаду з'явилися інституційні передумови для формування власної туристичної політики і ефективного використання географічних особливостей для розвитку туризму.

Реальним прикладом раціонального використання географічних особливостей Куцурубської громади є ініціатива сімейної виноробні «Ольвія Нуво» у селі Парутине. Власник господарства, розташованого просто на мисі над Дніпро-Бузьким лиманом і поблизу античних руїн Ольвії, у 2021 р. облаштував під'їзну дорогу до дегустаційної зали подрібненими мушлями чорноморського рапана, що їх постачає місцевий рибзавод. Таким чином одночасно утилізуються відходи інвазивного молюска й створюється автентичне покриття, яке органічно «вписується» в прибережний черепашково-вапняковий ландшафт лиману. Поєднання

винного туризму з краєвидами лиману та археологічною спадщиною формує комплексний маршрут «морсько-культурного» досвіду й демонструє, як природні ресурси та історико-культурний контекст можуть спільно генерувати додану вартість для громади [6].

Територія громади охоплює значні рекреаційні ресурси, зокрема узбережжя та степові ландшафти, а також унікальні культурно-історичні пам'ятки. Вигідне розташування громади на Чорноморському узбережжі та багата історична спадщина визначили базові передумови для розвитку туризму і були враховані при плануванні стратегій розвитку.

Громада має переважно сільськогосподарський характер, що створює можливості для агротуризму та етнографічного туризму. Мандрівники можуть зупинитися в сільських садибах, знайомитися з традиційним сільським побутом, місцевими ремеслами та кухнею, а також відвідати сімейні ферми і виноробні. Зокрема, в с. Парутине діє сімейна виноробня «Olvio Nuvo», що поєднує дегустаційний туризм із відпочинком на природі [36].

Унікальне поєднання степових ландшафтів та прибережних екосистем лиману також робить громаду привабливою для екотуристів. Територія багата на дику природу: в заплавах озер і очеретяних заростях лиману мешкають численні птахи, у тому числі рідкісні види. Спостереження за птахами (б'ордвотчинг) і природні фотосафари є популярними екотуристичними заняттями. Еко туристи також цікавляться степовою флорою на прилеглих незайманих ділянках – навесні тут можна побачити масове цвітіння диких тюльпанів і інших степових квітів. Громада частково охоплює території Смарагдової мережі Європи та прибережні водно-болотні угіддя, що підкреслює її природоохоронну цінність [2].

Присутність Дніпровсько-Бузького лиману зумовлює розвиток водних видів туризму. У літній сезон, на території громади, популярні

відпочинок на узбережжі лиману, купання та пляжний відпочинок. Місцеві мешканці пропонують послуги з прогулянками на човнах по лиману, риболовлею та підводним полюванням. Лиман придатний для парусного спорту та каякінгу, що робить його популярним серед любителів активного відпочинку. Уздовж берегів трапляються невеликі дикі пляжі і зручні бухти для стоянки байдарок.

Враховуючи близькість Чорного моря, громада може слугувати відправною точкою для морських прогулянок: з сусіднього міста Очаків традиційно вирушали екскурсійні катери до Кінбурнської коси та острівних локацій. Таким чином, поєднання прісноводних та морських акваторій робить регіон цікавим для любителів активного відпочинку.

Головним магнітом для туристів, які надають перевагу культурно-історичному туризму є Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія». Давньогрецьке місто-держава Ольвія, засноване в VI ст. до н.е. вихідцями з Мілета, проіснувало понад тисячу років. Сьогодні на території заповідника збереглися залишки античного полісу – фундаменти храмів, агори, оборонних стін, некрополь та інші об'єкти – що приваблюють поціновувачів історії та археології. У заповіднику працює музей просто неба і лапідарій, де демонструються знайдені артефакти. Щороку наприкінці серпня на території Ольвії проводиться фестиваль античної культури «Музи Ольвії», що приваблює туристів і митців [31].

Таким чином, громада пропонує унікальний для України досвід дотику до античної спадщини. Окрім Ольвії, історико-культурний інтерес становлять старовинні храми в селах громади – зокрема, Свято-Іллінська церква в с. Парутине та інші пам'ятки місцевої історії (пам'ятники, музеї при школах тощо). Туристи також можуть ознайомитися з військово-історичними подіями краю – неподалік, на Кінбурнській косі, відбувалися важливі битви XVIII ст., а в сусідньому Очакові діє музей, присвячений російсько-турецьким війнам.

Щодо об'єктів культурної спадщини, потрібно згадати заклади культури – сільські будинки культури, краєзнавчі кімнати та музеї при школах – де зберігаються матеріали про історію краю, козаччину, побут перших поселенців (старовірів-некрасівців) тощо. Ця культурна спадщина доповнює туристичну привабливість громади, особливо для поціновувачів історії та етнографії.

Територія Куцурубської громади вирізняється цінними природними комплексами, частина з яких має заповідний статус або входить до міжнародних екомереж. Зокрема, узбережжя громади включено до Смарагдової мережі Європи як частина території «Дніпровсько-Бузький лиман», площею 71 276 га [34]. Ця Смарагдова територія охоплює акваторію лиману та прибережні екосистеми в межах Миколаївської і суміжної Херсонської областей, що мають особливу цінність для збереження біорізноманіття. Береги громади, багаті на очеретяні зарості, мілководдя та солончаки, є важливою частиною цих охоронюваних угідь. Крім того, на захід від Куцуруба, частково в межах громади, розташовані ділянки водно-болотного угіддя «Озеро Солонець» (площа 1357 га) [34]. Озеро, яке утворилось в межах Аджигольської балки. Місце гніздування та годівлі й відпочинку птахів, в тому числі рожевих пеліканів. Озеро Солонець включений до Смарагдової мережі і відомий своїми лікувальними грязями та біотопами солончакової рослинності.

Хоча на території громади наразі немає національних природних парків чи заповідників загальнодержавного значення, її природні комплекси тісно межують з ними. Південніше, на протилежному березі Дніпровсько-Бузького лиману, розташований Національний природний парк «Білобережжя Святослава» (Кінбурнська коса) – ця заповідна зона фактично продовжує екосистеми, присутні і на куцурубському березі.

Водно-болотні угіддя Дніпровсько-Бузького лиману входять до переліку Рамсарських територій міжнародного значення (зокрема суміжні

об'єкти «Дельта Дніпра» та «Ягорлицька затока» охороняються як водно-болотні угіддя світового значення) [35]. Таким чином, природні території громади є складовою частиною великого екологічного комплексу Нижнього Дніпра та Причорномор'я.

Одним з найцікавіших природних об'єктів Куцурубської громади є Куцурубська коса (Аджигольська коса) – вузька піщана коса, що далеко виступає в акваторію Дніпро-Бузького лиману. Аджигольська коса простяглася на кілька кілометрів уздовж північного узбережжя лиману і формує його умовну межу з Бузьким лиманом. Коса належить до території Куцурубської громади та омивається водами лиману з кількох боків. Її поверхня вкрита пісками, черепашником та характерною прибережною рослинністю (солянки, лиманський очерет). Куцурубська коса – улюблене місце гніздування водоплавних та колоніальних птахів; тут можна спостерігати значні скупчення чаєчних птахів, куликів, бакланів [26]. На кінці коси розташовано навігаційний орієнтир – Аджигольський маяк [52]. Мальовничі краєвиди коси, поєднання степу і моря роблять її привабливою для туристів-фотографів та любителів дикої природи.

Ще одним унікальним об'єктом є Дніпровсько-Бузький лиман, як природне явище. Це широкий естуарій, утворений злиттям двох великих річок – Дніпра та Південного Бугу – перед впадінням у Чорне море. Лиман має значну площу і складну берегову лінію з численними затоками, півостровами та косами. На території громади розташована північно-західна частина лиману (іноді її окремо називають Бузьким лиманом), тоді як східну частину (за Аджиголом) становить власне дніпровська дельта. Дніпровсько-Бузький лиман виконує роль важливого біофільтра та нагульної водойми: у його солонуватих водах відбувається нерест цінних промислових риб (оселедцевих, судака тощо), а узимку – зимівля водоплавних птахів. Крім того, лиман має рекреаційне значення – здавна на його берегах виникли курортні зони (Рибаківка, Очаків) і

оздоровчі заклади, які використовують поєднання морського та прісноводного клімату. У межах громади лиман представлений більш тихими, мілководними затоками, придатними для екологічного туризму та відпочинку на природі. Його значення як екосистеми – унікальне, тому ця природна акваторія охороняється в міжнародних програмах (як Смарагдова територія і потенційно Рамсарське угіддя) [13].

Особливої уваги заслуговує озеро Солонець – природне солоне озеро, розташоване поблизу сіл громади (між Парутине та Покровкою). Це озеро лагунного типу, відокремлене від лиману піщаною косою. Його вода характеризується високою мінералізацією і значним вмістом солей та сульфідних грязей. Озеро Солонець – залишок стародавньої затоки, нині відокремленої від моря, тому концентрація солей тут часом перевищує морську. Береги озера вкриті шаром цілющих грязей, що мають лікувальні властивості (за хімічним складом подібні до грязей Куяльницького лиману). В озеро впадає балка Аджигольська, яка збирає воду з степових ділянок і з'єднує Солонець із лиманами. Навколо озера – характерні солончакові луки, місце зростання рідкісних галофітів. Озеро Солонець-Тузли входить до регіонального ландшафту і пропонується для включення до території національного парку. Для громади це унікальний природний об'єкт, перспективний для розвитку рекреаційно-оздоровчого туризму (грязелікування, купання у ропі) за умови належного вивчення та охорони.

Окрім перелічених, до унікальних ландшафтних місцин громади можна віднести Куцурубські кручі – живописні глинясто-піщані обриви вздовж берега лиману між селами Куцуруб та Солончаки. Вони відкривають панорамні види на простори лиману і острівні мілини, особливо ефектні під час сходів і заходів сонця. Жовтуваті схили круч вкриті степовою рослинністю і подекуди колоніями берегових ластівок, що також додає їм природної цінності. Таким чином, Куцурубська громада

зосереджує в собі різноманіття унікальних куточків природи – від піщаних кіс і солоних озер до степових урвищ – кожен з яких має потенціал стати окремою туристичною атракцією.

У межах громади діють також об'єкти місцевого природно-заповідного фонду. Наприклад, вздовж берегової лінії збереглися природні ділянки прибережного степу та галофітної (солелюбної) рослинності, які можуть бути оформлені як ландшафтні заказники місцевого значення для охорони унікальних біотопів. Планується розширення існуючих охоронних зон: зокрема, науковці пропонували включити до Смарагдової мережі ділянку «Ольвійська хора» – степові території навколо Ольвії, багаті на рідкісні види рослин [2].

Загалом, на території всієї громади та прилеглих акваторіях зафіксовано низку видів, занесених до Червоної книги України та міжнародних охоронних списків. Зокрема, у прибережних екосистемах мешкає орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*) – великий хижий птах, що гніздиться в дельтах річок і який перебуває під охороною як в Україні, так і в Європі. Популяції цього птаха підтримуються завдяки заповідному статусу лиману; орлан-білохвіст є одним із видів, заради яких створено Смарагдову мережу. Серед інших рідкісних птахів, що трапляються в лимані та на узбережжі, – кулик-сорока (*Haematorus ostralegus*), ходуличник (*Himantopus himantopus*), рожевий пелікан (*Pelecanus onocrotalus*) та малий баклан (*Phalacrocorax rugmeus*). Хоча останні два види залітають зрідка, їх поява фіксувалася в пониззі Дніпра і Бузького лиману (пелікани відзначалися під час міграцій). У степових біотопах громади мешкають рідкісні плазуни – наприклад, полоз жовточеревий (*Dolichophis caspius*) та гадюка степова східна (*Vipera renardi*), що перебувають під охороною через скорочення їх ареалу. Із ссавців час від часу реєструється тхір степовий (*Mustela eversmanii*) – хижий ссавець відкритих просторів, також занесений до Червоної книги України.

Степова флора громади зберігає осередки рідкісних видів рослин. На цілих ділянках та приморських схилах трапляються червонокнижні ковили – зокрема, ковила українська (*Stipa ucrainica*) та ковила Лессінга (*Stipa lessingiana*), які утворюють ендемічні степові угруповання. На солончаках поблизу озера Солонець зростають специфічні види, як-от солонець одеський (*Salicornia perennans*) і калофакус лікарський (*Kalidiopsis wagenitzii*), що є реліктами солончакової флори. Навесні в околицях сіл можна побачити квітучі степові тюльпани – ймовірно, тюльпан Шренка (*Tulipa gesneriana*), який також перебуває під охороною. Таким чином, біорізноманіття Куцурубської громади містить численні компоненти, цінні з точки зору збереження генофонду, і потребує подальшого дослідження та охорони [37].

2.2. Довоєнні стратегії та політики туристичного розвитку Куцурубської громади.

Стратегії та політики визначають пріоритетні напрямки розвитку окремих територій на визначений період часу, саме тому необхідно їх досліджувати, для того, щоб зрозуміти яка увага надавалась туристичній галузі.

На території Куцурубської громади розташовані об'єкти, які мають особливе значення для декількох культур одночасно, адже саме тут зберігаються матеріальні підтвердження проживання Давньогрецьких поселень у VII столітті до нашої ери. Куцурубська громада також має вихід до Дніпро-Бузького лиману, який, у свою чергу, витікає у Чорне море. Наведені факти дозволяють подивитись ширше на можливості громади для розвитку туризму.

До початку повномасштабної війни Куцурубська сільська об'єднана територіальна громада реалізовувала власні стратегічні документи, що визначали пріоритети розвитку туризму. Зокрема, було ухвалено Стратегію

розвитку громади до 2026 року та відповідні програми соціально-економічного розвитку (напр. програма на 2017–2020 роки з подальшим продовженням на 2021–2023 роки) [12]. Ці документи інтегрували цілі державної та обласної стратегій розвитку і враховували наявний туристичний потенціал громади [11]. У стратегічних цілях громади туризм був визначений як один з пріоритетних напрямів диверсифікації місцевої економіки. Інвестиційний паспорт Куцурубської громади прямо вказував, що територія володіє унікальними можливостями для різних видів туризму – історичного (з опорою на пам'ятку національного значення «Ольвія»), зеленого і сільського, спортивного, а також морського та річкового відпочинку. Головним завданням місцевої влади та бізнесу визначалося створення умов для стабільного функціонування туристичного комплексу та формування позитивного іміджу громади як туристичної дестинації. Стратегія розвитку передбачала конкретні оперативні цілі: розвиток туристичної інфраструктури (дороги до ключових локацій, створення місць розміщення туристів), планомірне проведення культурно-масових заходів, стимулювання виробництва сувенірів і місцевих гастрономічних продуктів, а також формування нових туристичних маршрутів. Першочергово планувалося розробити екскурсійні маршрути навколо головного «брендотвірного» елементу громади – Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» [9].

Таким чином, локальна стратегія чітко прив'язувала туристичний розвиток до унікальної історико-культурної спадщини та природних ресурсів Куцурубської громади. Це означало, що до 2022 року всі місцеві проекти узгоджувалися з баченням створити конкурентоспроможний туристичний продукт на основі Ольвії та прилеглих територій. Наприклад, у SWOT-аналізі громади серед конкурентних переваг відзначено близькість інших туристичних атракцій – ландшафтного парку

«Тендрівська коса» (з унікальним табуном диких коней) і заповідних територій Кінбурнського півострова та острова Березань [9]. Таким чином, ще до війни громада усвідомлювала своє вигідне розташування та працювала над інтеграцією локального туристичного продукту в ширший регіональний контекст.

Програма соціально-економічного розвитку на 2021–2023 роки конкретизувала завдання Стратегії. Хоча її текст мав переважно господарський характер (інфраструктура, благоустрій), там також були заходи для туризму: підтримка фестивалів і ярмарків, промоція громади через ЗМІ, залучення інвесторів до створення агро-туристичних садиб тощо. Важливо, що ця програма узгоджувалася з вищими рівнями планування – цілями Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року та проекту Стратегії розвитку Миколаївської області [11]. Отже, до 2022 р. місцева влада Куцурубської громади мала цілісне бачення розвитку туризму і впроваджувала його поетапно. Це заклало підґрунтя для формування туристичної дестинації: громада планомірно інвестувала у свою привабливість (через інфраструктурні проекти і подієвий туризм) і готувалася приймати все більше відвідувачів.

На розвиток туризму в Куцурубській громаді істотно впливали стратегічні документи та проекти Миколаївської області. Розпочати аналіз стратегій обласного рівня варто з “Програми розвитку туризму та курортів Миколаївської області на 2021-2023 роки”, яку було затверджено у 2020 році. Для реалізації стратегії планувалось виділити бюджет у розмірі 10 880 000 млн. грн, де за період 2021 року мало бути виділено 3 000 000 млн. грн, у 2022 році - 3 600 000 млн. грн, та у 2023 році - 4 280 000 млн. грн. На жаль, програма була призупинена та вже втратила свою актуальність у головних цілях та обсязі фінансування, й зараз програма замінена іншими програмами розвитку та відбудови інфраструктури [14].

Одна з найважливіших програм розвитку туризму у області є Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року, яка визначила туризм одним із пріоритетних секторів диверсифікації регіональної економіки. Зокрема, документ передбачав модернізацію дорожньої інфраструктури у приморських районах, розвиток курортних територій та збереження природних рекреаційних зон. Для Куцурубської громади, реалізація обласної стратегії означала поліпшення сполучення та підвищення впізнаваності її туристичних об'єктів. Наприклад, до 2021 року було відремонтовано ряд доріг у колишньому Очаківському районі (до якого належала Куцурубська ОТГ) з метою покращити доступ туристів до узбережжя і до заповідника «Ольвія» [23]. Таким чином, обласна влада інвестувала у базові передумови розвитку дестинації – транспортну доступність та безпеку.

Помітним каталізатором місцевого розвитку став проект міжнародної технічної допомоги DOBRE (USAID "Decentralization Offering Better Results and Efficiency") [64]. Куцурубська громада входила до числа громад-партнерів DOBRE, отримуючи експертну підтримку у стратегічному плануванні, підвищенні кваліфікації кадрів і впровадженні прозорого управління. За сприяння DOBRE громада актуалізувала свою стратегію та навчилася залучати грантові кошти на пріоритетні проекти.

Реалізація проекту створила кращі умови для туристичного розвитку – покращилося надання послуг, зросла спроможність місцевого самоврядування планувати інфраструктуру, з'явився досвід участі в конкурсах проектів. Як приклад, у 2019 році за рахунок державної інфраструктурної субвенції, розподіленої за методологією DOBRE, в громаді реалізували проекти з благоустрою (освітлення, дороги) [11], що також сприяло привабливості території для відвідувачів. Отже, регіональні ініціативи в рамках децентралізації опосередковано підсилювали

туристичний потенціал Куцурубської громади, даючи їй ресурси та знання для розвитку.

Окремо слід відзначити міжмуніципальний туристичний кластер «Миколаївська Рів'єра», робота над яким тривала напередодні війни. Це був амбітний проєкт, ініційований Миколаївською облдержадміністрацією у 2021 році, який мав на меті об'єднати ключові курортні зони узбережжя Чорного моря та лиманів в єдиний маршрут і створити впізнаваний бренд. Згідно з концепцією, «Миколаївська Рів'єра» мала поєднати міста Миколаїв і Очаків, села Чорноморка, Рибаківка, Лугове, Морське та Коблево, а також п'ять приморських об'єднаних громад – серед них Куцурубська, Радсадівська, Очаківська, Чорноморська і Коблівська ОТГ. До маршруту планувалося включити природні парки (Тилігульський лиман), приватні виноробні та фермерські господарства (зокрема, устрицьку ферму «Скіфія»), а центральною точкою кластера було визначено заповідник «Ольвія» [32].

Цей проєкт мав комплексний характер: передбачалося прокладання та облаштування велосипедних доріжок уздовж узбережжя, запуск морських сполучень між курортами, встановлення інформаційних зупинок і вказівників, спільна маркетингова кампанія регіону тощо [23]. Для Куцурубської громади участь у «Миколаївській Рів'єрі» означала інтеграцію в широкий туристичний маршрут протяжністю понад 100 км, що мало привернути додаткову увагу туристів до місцевих локацій і покращити логістику. Фактично, Ольвія ставала «якорем» маршруту, а навколишні села – його невід'ємною частиною, що давало шанс місцевому бізнесу (садибам, кафе, екскурсійним службам) отримати більше клієнтів. Напередодні літа 2022 р. планувалося завершити створення карти маршруту та розпочати залучення державних інвестицій у інфраструктуру громад-учасниць [32].

Хоч війна перервала цей задум, до 2022 року «Миколаївська Рів'єра» була важливою складовою регіональної туристичної політики, яка згуртувала зусилля різних громад, у тому числі Куцурубської, навколо спільного бренду і стратегії.

На національному рівні в Україні до 2022 року було сформовано кілька ключових документів, що визначали розвиток туризму, і Куцурубська громада орієнтувалася на ці рамкові політики при плануванні своїх дій. Центральним документом стала Стратегія розвитку туризму та курортів на період 2017-2026 року (Рис.2.3.), затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України №168 від 16 березня 2017 року. Ця стратегія окреслила державну туристичну політику в п'яти основних напрямках: безпека туристів, удосконалення нормативно-правової бази, розвиток туристичної інфраструктури, підготовка кадрів та маркетинг і просування туристичного продукту. Для громад на кшталт Куцурубської наявність такої національної стратегії означала підтримку місцевих ініціатив та узгодженість дій з державними пріоритетами. Зокрема, держава ставила амбітні цілі: до 2026 року збільшити кількість внутрішніх туристів у 5 разів, а іноземних – у 2,5 рази, значно підвищити частку туризму в економіці та створити позитивний імідж України на міжнародному рівні [7].

Досягнення цих цілей було неможливим без залучення сільських територій і «нових» дестинацій, тому Куцурубська громада розглядалася як одна з точок зростання внутрішнього туризму (особливо після втрати Криму в 2014 р., коли Північне Причорномор'я стало альтернативою курортам півострова). Практичне значення національної стратегії для громади полягало в тому, що з державного бюджету фінансувалися відповідні програми – розвитку інфраструктури (доріг, зв'язку), підтримки малих і середніх підприємств у сфері туризму, навчання фахівців (гідів, менеджерів гостинності).

Куцурубська громада якісно використовувала можливості: її представники брали участь у всеукраїнських тренінгах з розробки туристичних продуктів, а місцеві стартапи могли претендувати на державну підтримку (наприклад, за програмою Українського культурного фонду або Держагентства розвитку туризму до 2022 р.).

Отже, національна стратегія задала орієнтир і забезпечила політичну волю для розвитку туризму навіть у віддалених громадах. Її реалізація сприяла тому, що до війни в Куцурубській громаді почали з'являтися об'єкти і послуги для туристів, які відповідають загальноукраїнським стандартам безпеки та якості.

Важливою для прибережних громад була також Морська природоохоронна стратегія України [17] та національні екологічні програми, пов'язані з інтегрованим управлінням прибережними зонами. Україна як сторона Конвенції з охорони Чорного моря від забруднення (Бухарестської конвенції) та Європейської інтеграції розробляла плани заходів зі збереження морських екосистем.

Наприклад, у 2018–2019 рр. обговорювалася національна Стратегія морської екологічної політики до 2030 року, яка передбачала створення нових морських природоохоронних територій і розвиток сталого туризму в Чорноморському регіоні. Для Куцурубської громади, на території якої знаходяться цінні прибережні екосистеми лиману та неподалік якої розташовані об'єкти природно-заповідного фонду (Білобережжя Святослава на Кінбурні, острів Березань тощо), впровадження екологічних стратегій означало збереження ресурсів, що приваблюють екотуристів (чистих пляжів, місць гніздування птахів, дельтових ландшафтів). Хоч прямої економічної вигоди від екостратегії громада не отримувала, довоєнна політика держави, щодо сталого використання морського узбережжя закладала баланс між розвитком і охороною. Наприклад, дотримання екологічних норм обмежувало неконтрольовану забудову

берегової зони, натомість стимулювало розвиток зеленого туризму – менш масового, але тривалішого.

STRATEGIES & POLICIES:		
The destination has an organisation (eg. DMO) dedicated to its overall management.	Спеціальних DMO чи туристичних управлінських організацій у Куцурубській громаді офіційно не зафіксовано	Натомість є «Будівництво інформаційний центр» (РІЦ) громади, який організовує фестивалі та події на просування туризму (наприклад, Бережливий туризм , «Фестиваль Барбекю») [60]. При цьому Стратегія розвитку ОТГ до 2026 р. передбачає формалізацію туристичного кластеру у вигляді громадської організації (наприклад, «Асоціація громади провайдера або ГО «Відпочинок»» [61].
The destination has a current sustainable tourism strategy/action plan with an agreed monitoring and evaluation process.	Окремої затверджені стратегії або плану сталого туризму в громаді не знайдено.	Розвиток туризму передбачений загальною Стратегією розвитку громади до 2026 року, проте в доступних документах немає окремого механізму моніторингу та оцінювання сталих туристичних практик. Завдяки Стратегічна рада ОТГ проводить моніторинг виконання поставлених цілей і проєктів Стратегії, але спеціальний план сталого туризму відсутній [60].
The destination has a current sustainable communication strategy or plan.	Окремої схеми чи стратегії комунікації чи просування Бережливий в ОТГ виявлено не було.	Інформація про туризм поширюється переважно через події (фестивалі, акції) та мережу сайтів і соціальних мереж (наприклад, РІЦ анонсує місцеві фестивалі та туристичні заходи [61]). Проте формалізованого інформаційного плану чи політики із просування Бережливий в офіційних джерелах громади не зафіксовано.
The destination has a current policy or plan to protect cultural heritage.	Немає	Громада затвердила програму збереження культурної спадщини: існує «Програма розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини Куцурубської ОТГ на 2019–2022 роки» [60]. Цей документ визначає пріоритетні завдання збереження пам'яток і розвитку культури в громаді, тобто фактично є чинним планом дій із охорони культурної спадщини на зазначений період.
The destination has a current climate change adaptation strategy or plan.	Специфічного плану адаптації до змін клімату на рівні громади не знайдено.	
The destination has a current biodiversity management and monitoring plan.	Окремої локальної системи управління Бережливий не виявлено.	Водочасна Стратегія розвитку ОТГ включає заходи зі створення екологічної мережі та контролю за станом довкілля з метою збереження ландшафтів та біорізноманіття [60]. Зокрема, передбачено розробити схему екологічної мережі громади, що включає території ПЗФ, водозахисні зони, заповідні насадження, рекреаційні землі тощо [60]. Тобто екологічні функції та моніторинг закладено у стратегію, але окремої детальної програми моніторингу Бережливий саме для громади не знайдено.
The destination has policies in place that require tourism enterprises to minimise light and noise pollution.	Спеціальної місцевої політики щодо мінімізації шуму і світлового забруднення від туристичної діяльності у доступних джерелах не знайдено.	
Percentage of the destination (area in km2) that is recognised as a protected area.		На території громади створено ландшафтний заказник місцевого значення « Будівництво » площею 160,42 га (1,6042 км ²) [27]. Це становить близько 0,21 % території громади. Згідно з рішеннями обласної (09.03.2023), цієї заказник розташований на межі Куцурубської та Варшавської громад [27]. Інші природоохоронні об'єкти загальнодержавного чи регіонального значення безпосередньо у складі громади не зазначені (завдякичому прилягає регіональний ландшафтний парк « Кічкавська коса » та Національний біологічний заказник « Білобережжя Святослава », але вони охоплюють сусідні території).

Рис.2.3. Стратегії та політики у сфері туризму у Куцурубській громаді.

Таким чином, до 2022 року Куцурубська громада формувала свою туристичну політику з урахуванням принципів сталості та збереження природи, визначених національними документами, що мало забезпечити довготривалу привабливість дестинації.

Довоєнний період демонстрував активну залученість регіону у стратегіях басейну Чорного моря. У листопаді 2019 року Україна була однією з семи країн учасниць Tourism 4.0 for the Black Sea (листопад 2019 - грудень 2021). Проєкт «Туризм 4.0 для Чорного моря» спрямований на те, щоб місцеві зацікавлені сторони з державного та приватного секторів туризму могли краще зрозуміти поточні тенденції, моделі туристичних потоків і вплив відвідувачів, а також передбачити туристичний вплив для прийняття стратегічних рішень на основі даних для сприяння більш стійкому туризму в майбутньому. З цієї причини буде сприятися співпраці всіх зацікавлених сторін туристичної екосистеми, а також обміну даними між ними, щоб стимулювати інноваційні туристичні послуги та політику, адаптовану до регіональних викликів і можливостей [59].

У 2019 році Україна також стала членкинею BLACK SEA SUSTAINABLE RURAL TOURISM PROGRAM +, який базувався на 4 роках обміну даними, освітніми заходами та інших підготовчих етапах. Програма

приняла критерії Глобальної ради сталого туризму як основу для роботи над досягненням Цілей сталого розвитку ООН. Критерії GSTC будуть адаптовані до місцевого політичного та правового середовища та результатом мало стати створення офіційної організації від громад, яка складається з місцевих підприємств, звичайних громадян і представників місцевої влади, які можуть завершити стратегічний план розвитку Програми в громаді. Програма надавала міжнародну веб-платформу, на якій громади описували свою історію, діяльність, фестивалі та події [39].

Підсумовуючи, до 2022 року в Куцурубській громаді сформувався комплекс довоєнних стратегій і ініціатив, які взаємно підсилювали одна одну в напрямі туристичного розвитку. Місцеві стратегічні документи задали рамку і бачення, регіональні та національні політики забезпечили ресурсну і концептуальну підтримку, а локальні проекти й фестивалі наповнили цю рамку конкретним змістом. Всі описані стратегії та ініціативи мали для громади велике значення.

До початку повномасштабного вторгнення громада поступово перетворювалася на відоме місце на туристичній мапі України, і хоча війна призупинила цей процес, напрацьований стратегічний багаж лишається актуальним для відновлення та подальшого розвитку туризму в майбутньому.

2.3. Вплив наслідків повномасштабного вторгнення на туризм громади.

Через близькість до зони бойових дій (громада межує з Кінбурнською косою, яка з 2022 р. та до тепер (травень 2024р.) окупована військами РФ, на відстані лише ~10 км) Куцурубська громада значно постраждала від військової агресії. Ворог неодноразово обстрілював територію громади з артилерії та застосовував ударні безпілотники.

Серед об'єктів туристичної інфраструктури прямих влучань зазнали деякі бази відпочинку на узбережжі (за повідомленнями місцевої влади, влітку 2022 р. обстрілами було зруйновано кілька дач і будиночків відпочинку в прибережній зоні). На щастя, ключові пам'ятки, такі як заповідник «Ольвія», істотних ушкоджень не отримали – хоча обстріли нерідко траплялися в його околицях, і адміністрація заповідника евакуювала частину колекції для безпеки. Станом на травень 2024 року територія Національного археологічного заповіднику “Ольвія” замінована, як і більшість природніх об'єктів громади. У 2023 році внаслідок підриву Каховської ГЕС та подальшої повені екосистеми Дніпровсько-Бузького лиману зазнали серйозного впливу. До лиману потрапили забруднюючі речовини (мінеральні масла, важкі метали), відбулося різке опріснення води – солоність Дніпро-Бузького лиману тимчасово знизилася до 0,2‰ (практично прісна вода), що може призвести до негативних змін в екосистемах лиману і прибережного моря [33]. Це вплинуло на рибні ресурси (значна частина солонолюбивих видів риб загинула чи залишила акваторію) та на птахів, пов'язаних з солоними біотопами.

Також бойові дії спричинили пожежі в екосистемах: наприкінці 2022 р.– на початку 2023 р. великі степові пожежі охопили сусідню Кінбурнську косу, а дим і попіл від них сягали території Куцурубської громади [18]. Вибухами снарядів на берегах були знищені ділянки лісосмуг, пошкоджено прибережні очерети – середовище проживання птахів. Забруднення ґрунтів осколками, залишками пального та боєприпасів створює довгострокову екологічну проблему. Небезпека мінування залишається актуальною: через затоплення, російські міни дрейфували акваторією лиману, і частина берегів тепер потребує розмінування перед відновленням туризму.

Попри воєнні втрати, громада поступово планує відбудову та відновлення туризму. Відновлення транспортної інфраструктури (доріг, електромереж) є пріоритетом після деокупації сусідніх територій. Питання

збереження культурної спадщини в умовах війни стоїть гостро – проводиться охорона музею «Ольвія», спільно з силами територіальної оборони. Місцева влада фіксує збитки і розробляє проєкти відбудови зруйнованих туристичних об'єктів, щоб після перемоги України відновити і навіть посилити туристичний потенціал Куцурубської громади. Одним з таких проєктів виступає TOURAL. Основна мета якого - розширення можливостей пропозиції на ринку багатоспрямованих та багатопланових туристичних пропозицій. Багатоплановий підхід TOURAL спрямований на досягнення взаємного розвитку кількох секторів/моделей туристичної ніші за допомогою змішаного поєднання ціннісних пропозицій, пов'язаних з підводним туризмом (UW) туризмом, пов'язаним з культурною та природною спадщиною (UCNHT), культурно-креативним туризмом (CCT), культурно-науковим туризмом (CST), та срібним туризмом (SLT). У цьому контексті TOURAL сприятиме розвитку нових ціннісних мереж компетентних (регіональних та макрорегіональних) зацікавлених сторін, здатних створювати та підтримувати нові ланцюжки створення вартості, підтримуючи пропозицію нових продуктів/послуг для UCNHT-CCT-CST-SLT туризм (скорочено UCCST). І Куцурбська громада виступає одним з шести регіонів, які беруть участь у проєкті [19].

Також, станом на 2024 рік, розпочалося розчищення узбережжя від наслідків повені та обстрілів, висадка дерев замість вигорілих лісосмуг, волонтерські акції з прибирання заповідних територій. Таким чином, громада готується знову стати безпечною та привабливою дестинацією для туристів, поєднуючи зусилля збереження спадщини і природних багатств з післявоєнним відродженням регіону.

III. ПРОПОЗИЦІЇ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У КУЦУРУБСЬКІЙ ГРОМАДІ

3.1. Визначення пріоритетних напрямків розвитку туризму за результатами опитування.

Для відновлення туризму на певних територіях - необхідна висока залученість місцевих жителів. Саме вони будуть виступати реалізаторами всіх ідей. Тому, важливо розуміти їх бачення та розуміння вектору розвитку.

Для отримання цієї інформації було проведено опитування, у якому взяли участь 35 респондентів, які задіяні у наступних сферах діяльності: громадськість (22,9%), бізнес (20%), науковці (14,3%) та державні службовці (31,4%), а також інша сфера зайнятості (11,4%) (Рис3.1.).

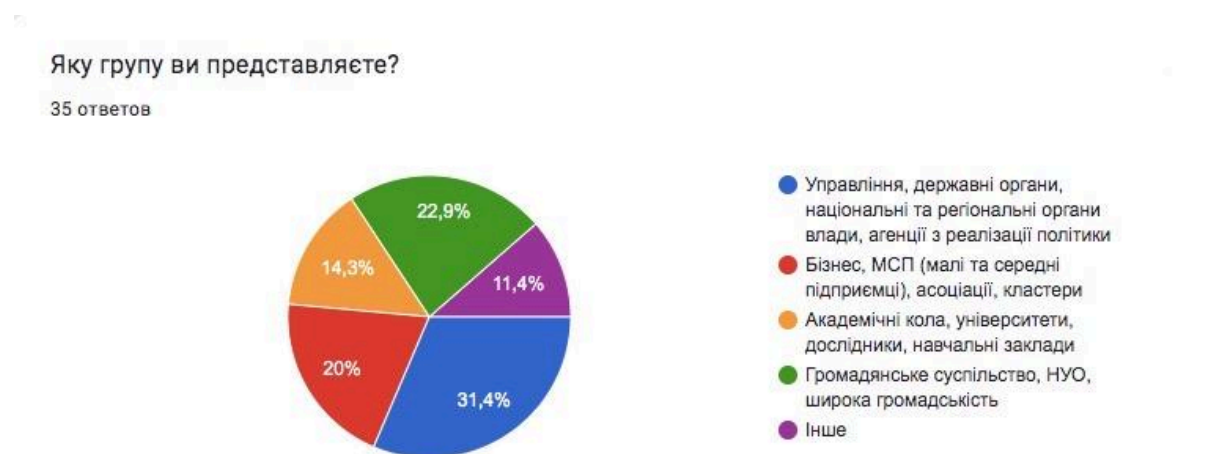

Рис.3.1. Сфера діяльності опитаних респондентів.

Для визначення на які види туризму зараз варто звернути найбільше уваги, для їх розвитку, було задане питання: “Які види туризму, на вашу думку, мають найбільший потенціал в Куцурубській територіальній громаді ?” (можна було обрати декілька варіантів відповідей) (Рис.3.2.). Більшість опитаних зазначають, що у громади є потенціал для розвитку культурно креативного туризму (82,9%) та туризму підводної культури та природної спадщини (37,1%). На це впливають унікальні природні та історико-культурні ресурси, що надають підстави для туризму. На

третьому місці за популярністю опитуванні виділили розвиток срібного туризму (28,6%) та культурно-науковий туризм (20%).

Рис.3.2. Визначення пріоритетних видів туризму для розвитку у громаді.

Для визначення проблем, які існують перед громадою, було поставлено 3 запитання. Перше з них було націлено на виділення трьох пріоритетів у Куцурубській громаді (Рис.3.3.). З урахуванням реальної ситуації, у якій перебуває громада, перші позиції у пріоритетності було визначено покращення транспортного сполучення - доступність та якість доріг (100%) та туристичної інфраструктури (88,6%). Проблеми з зазначеними сферами були актуальними для громади ще до початку повномасштабного вторгнення, але за останні 3,3 роки ситуація значно погіршилась.

Третім пунктом місцеві жителі визначили бажання розвиватись. 57,1% опитаних обрали пункт “розвиток навичок, актуальних для туристичного сектору, через навчання”. Це позитивна характеристика, адже опитувані готові використовувати періоди, які сповнені викликами, для особистого розвитку та підвищення якості послуг, як тільки така можливість знайдеться.

Наступними позиціями було обрано: підвищення обізнаності мешканців про багату, недооцінену спадщину їхнього місця (25,7%), доступне медичне обслуговування та оздоровлення (14,3%), продовження туристичного сезону (11,4%) та інше (2,9%). Такі показники демонструють, що зацікавлені сторони відкриті до пізнання нового та чітко усвідомлюють які сфери необхідно покращувати у першу чергу.

Які три найважливіші пріоритети в Куцурубській територіальній громаді ?

35 ответов

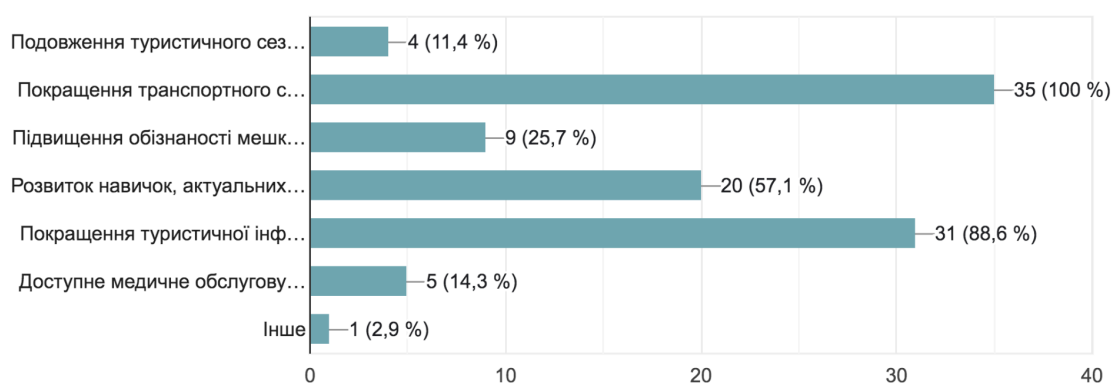

Рис.3.3. Визначення пріоритетів для відновлення туризму.

Разом з тим, багато відгуків характеризуються певним критичним ставленням до реального стану справ: мешканці зауважують, що потенціал громади поки реалізовується недостатньо інтенсивно через наявні перешкоди. Перші п'ять позицій, на які варто звернути увагу є:

1. Відсутність добре організованої стратегії, щодо спадщини регіону (85,7%);
2. Відсутність фінансової підтримки спеціалізованих видів туризму (71,4%);
3. Відсутність туристичних об'єктів та (або) інфраструктури для спеціалізованих видів туризму (60%);
4. Нестача кваліфікованої робочої сили для задоволення потреб ринку у спеціалізованих видах туризму (57,1%);

5. Відсутність заходів, щодо збереження природної спадщини (57,1%) (Рис.3.4.).

Проблема з чіткою та єдиною стратегією розвитку туризму у громаді перешкоджає створенню чіткого плану дій, через що наявні ініціативи розрізнені та малоефективні.

Шостий пункт демонструє проблему з нехтуванням природними та культурними ресурсами (37,1%). Три пункти з 6 названих, визначають проблеми з рівнем збереження та використання наявних природоохоронних ресурсів, що підриває основу для екологічного рекреаційного туризму.

34,3% опитаних визначили проблеми у політиці щодо задоволення ринкових та соціальних потреб для розвитку спеціалізованих видів туризму. Така проблема перегукується з першою п'ятіркою, де наголошувалось на проблемі з нестачею кваліфікованих кадрів, для реалізації спеціалізованих видів туризму. Це висвітлює проблему загального масштабу. Зрозуміло, що зараз на це безпосередньо впливають військові дії, але варто підготувати можливості для залучення нових та повернення вже наявних кваліфікованих кадрів.

Важливим є те, що більше 20% опитаних визначили проблемою економічну ситуацію, де отримання швидкої вигоди цікавить місцевих представників галузі туризму вище, ніж збереження культури та ресурсів. Для контролю над вирішенням цієї ситуації, необхідно встановити вимоги до екологічних норм, яких матимуть дотримуватись всі представники туризму та створити умови для розвитку сталого туризму.

Відсутність інтересу до потенціалу спеціалізованих видів туризму (22,9 %) та досліджень у напрямку збереження природних ресурсів через сталий туризм (20%) підкріплюють питання складності реалізації спеціалізованих видів туризму у громаді.

Питання економічного характеру зазначаються й у проблемах високої вартості туристичних послуг, адже 8,6% респондентів назвали проблему маргіналізації певних верств населення (тих, хто фінансово не можуть дозволити відпочинок у громаді) та 5,7% наголосили на тому, що вартість не розрахована на всі верстви населення. Також, у питанні маргіналізації виявили проблему неготовності громадою приймати людей похилого віку, через недоступність деяких об'єктів.

Які найважливіші виклики стоять перед Куцурубською територіальною громадою в напрямку післявоєнного туристичного розвитку? (Обрати П'ЯТЬ найважливіших)

35 ответов

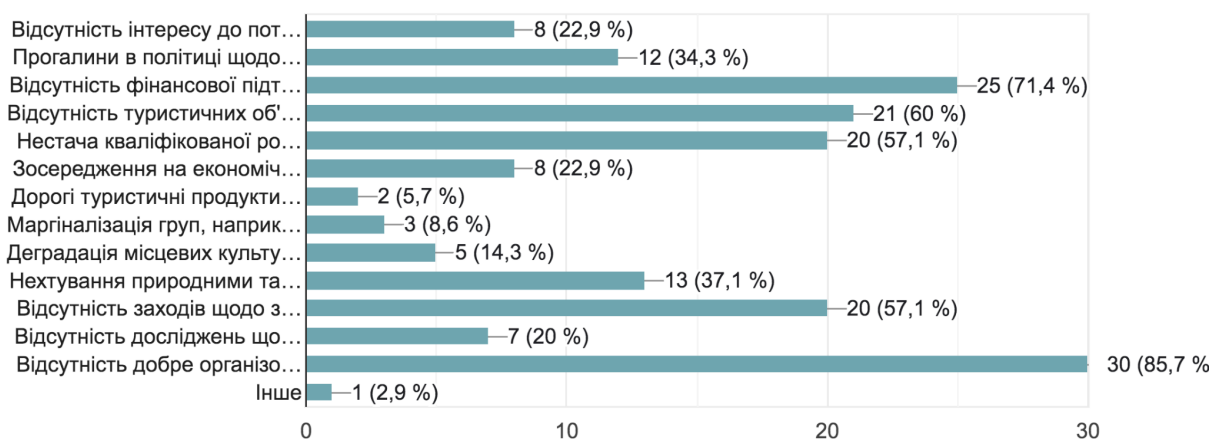

Рис.3.4. Основні виклики, які стоять перед Куцурубської громадою у напрямку післявоєнного туристичного розвитку.

Отже, така статистика визначає, що ядром проблеми є відсутність цілісної, ресурсно підкріпленої стратегії сталого розвитку туризму, інтегрованої з охороною спадщини та підготовкою кадрів. Саме на ці напрями слід спрямувати першочергові управлінські й інвестиційні зусилля.

Наступне питання опитувальника було присвячено баченню респондентів про шляхи вирішення післявоєнного розвитку Куцурубської громади (Рис.3.5.).

Які три найважливіші рішення для післявоєнного розвитку Куцурубської громади?
35 ответов

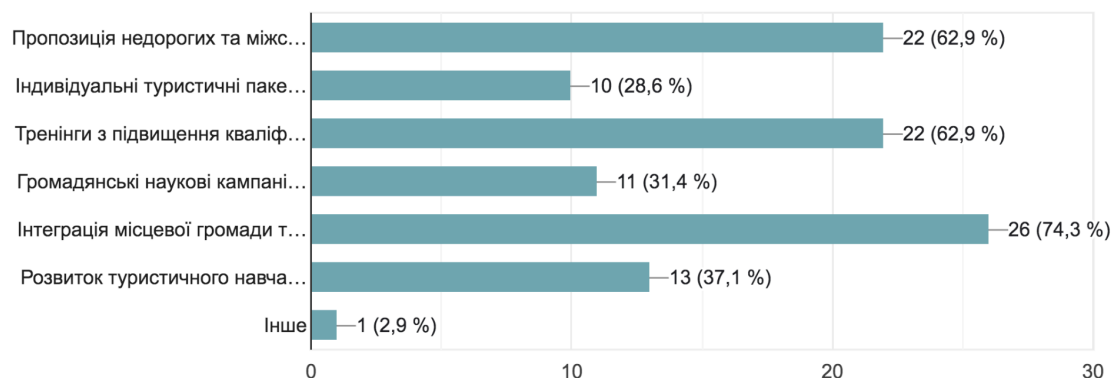

Рис.3.5. Вибір основних рішень, завдяки котрим буде здійснюватись післявоєнний розвиток туризму у Куцурубській громаді.

Найбільш актуальним шляхом респонденти обрали інтеграція місцевої громади та її культурної спадщини у туристичну індустрію (74,3%). Такий підхід дозволить створити емоційний зв'язок між надавачами послуг та туристами, що є важливим елементом у розвитку сталого туризму у громадах.

По 62,9% набрали наступні два шляхи: пропозиції недорогих та міжсезонних туристичних пакетів та тренінги для підвищення кваліфікації та перекваліфікації. Пункт зі створенням індивідуальних туристичних пакетів, для залучення туристів для спеціалізованого відпочинку (срібний та культурний туризм) набрав 28,6%. Це демонструє готовність надавачів послуг змінювати підхід, для отримання коштів не тільки від сезонного відпочинку, а й пропонувати нові послуги.

Розвиток обміну наявного туристичного досвіду та переймання його через міжнародні програми активно підтримувався громадянами (37,1%), що знову підтверджує бажання відбудувувати туризм вищого рівня, ніж він був до 2022 року.

Такий шлях вирішення проблем, як: “громадські наукові компанії та волонтерська діяльність, пов’язана із захистом природних та культурних об’єктів набрала 31,4%.

Отже, зацікавлені сторони вже зараз мають основні ідеї, які шляхи розвитку варто взяти до уваги, під час відновлення туризму. І позитивним тут є те, що місеві готові вже зараз залучатись до підготовки конкретних кроків.

Зрозумівши які є проблеми та їх шляхи вирішення, необхідно встановити відповідальних осіб за кожен з них. Для цього було поставлено декілька запитань, щоб аргументовано зрозуміти хто має ресурси їх втілювати (Рис.3.6.).

Хто є основними суб’єктами (зацікавленими сторонами) політики в туристичних секторах UCCST (Туризм підводної культурної та природн...лічіть стільки, скільки ви знаєте, якщо вони є.
35 ответов

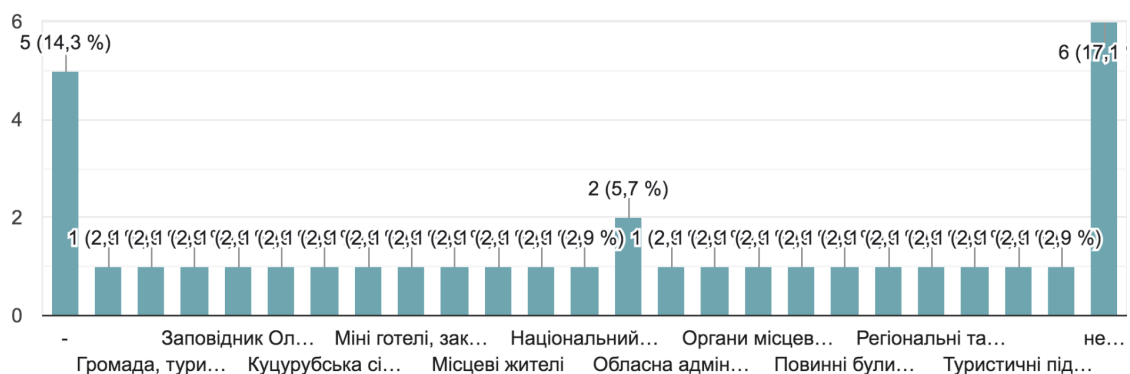

Рис.3.6. Основні суб’єкти у галузі політики у туристичному секторі.

Аналізуючи відповіді на запитання стосовно основних суб’єктів туристичних політик, більшість відповідей, а саме 37,1%, не можуть дати відповідь на це питання. Але, є респонденти, котрі надали свої пропозиції, серед них: органи місцевої влади (їх назвали більшість респондентів, хто мав власні припущення); бізнес; Національний історико-археологічний заповідник “Ольвія” та громадськість.

Така статистика вказує на низьку обізнаність зацікавлених сторін у розумінні побудови туристичної політики у громаді.

Отримавши статистику по запитанню кого опитуванні вважають основними учасниками у галузі промисловості, більшість (42,9%) теж немає відповіді на це (Рис.3.7).

Хто є основними учасниками (зацікавленими сторонами) з боку промисловості в наведених вище туристичних секторах UCCST на території Ку...іть стільки, скільки ви знаєте, якщо вони є.
35 ответов

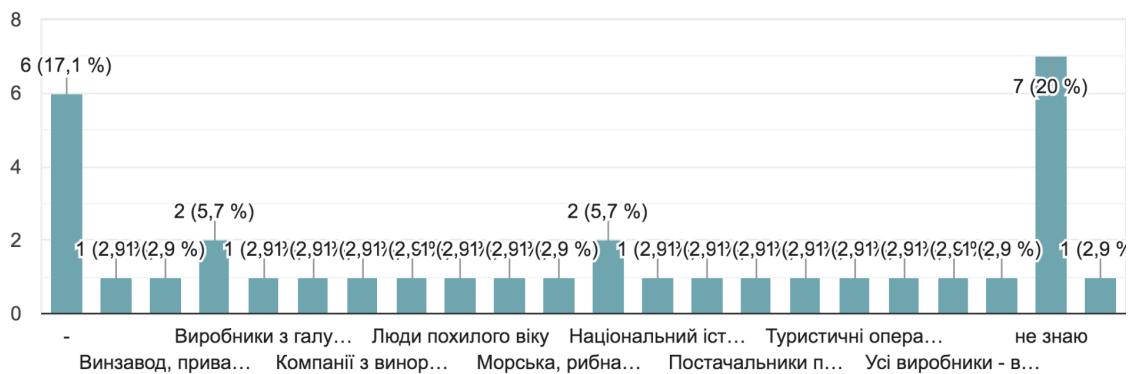

Рис.3.7. Основні учасники промисловості, які задіяні у розвитку культурного, наукового, срібного та підводного туризму у межах Куцурубської громади.

Найпопулярнішою відповіддю серед опитаних, які надали свої варіанти - є винзавод та виноробні, крафтові виробники, рибзавод та завод по видобутку рапанів. Також, люди відмічали основними учасниками з боку промисловості Національний історико-археологічний заповідник "Ольвія", туристичні природні об'єкти, вітроенергетичні компанії, які представлені у межах Куцурубської громади, сільськогосподарські підприємства, постачальники продуктів та туристичного обладнання, туристичні підприємства, надавачі туристичних послуг.

Отже, тут простежується низький рівень розуміння місцевим населенням, які підприємства можуть бути основними зацікавленими сторонами у розвитку обраних видів туризму у Куцурубській громаді.

Серед відповідей на запитання: “хто є зацікавленими сторонами від академічних кіл у розвитку туризму у Громаді?”, більшість опитаних теж не володіють інформацією - 45,7%.

Хто є основними учасниками (зацікавленими сторонами) від академічних кіл у наведених вище туристичних секторах UCCST на території Ку...ічіть стільки, скільки ви знаєте, якщо вони є.
35 ответов

Рис.3.8. Основні учасники від академічних шкіл у розвитку туризму на території Куцурубської громади.

Але, серед опитаних часто була присутня відповідь, де називались різні університети, які розташовані у Миколаєві чи досліджують археологію. Також, зазначались природні об'єкти регіонального та національного значення, як Національний природний парк “Білобережжя Святослава”. Музей, що є частиною Національного історико-археологічного парку “Ольвія” згадувався чотирма опитуваними та ще 3 зазначили місцеві музеї та наукові установи й музеї, що знаходиться у суміжних громадах та у місті Миколаїв.

Отже, відповіді на питання про представників академічних кіл мають логічні приклади, що демонструє вищий рівень розуміння питання тими опитуваними, які надали відповідь.

Отсаним питанням у даному опитуванні було: “Хто є основними учасниками (зацікавленими сторонами) з боку суспільства?” (Рис.3.9.).

Хто є основними учасниками (зацікавленими сторонами) з боку суспільства в вищенаведених туристичних секторах UCCST на території стільки, скільки ви знаєте, якщо вони є.
35 ответов

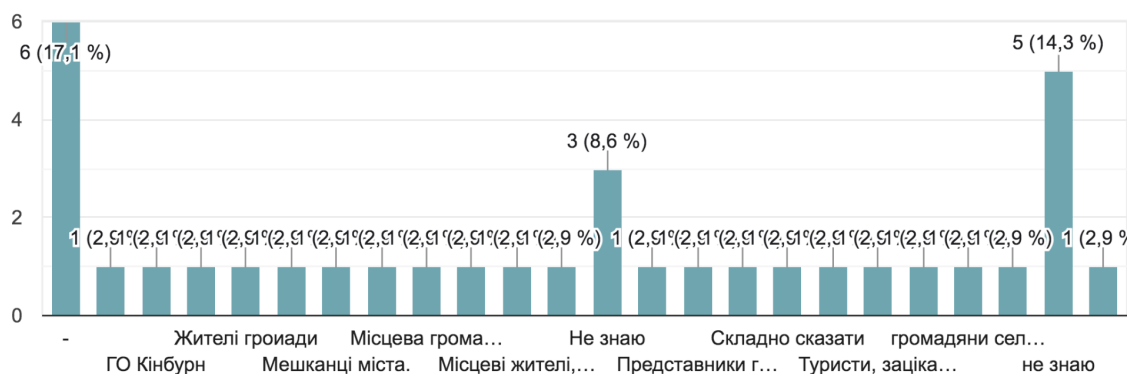

Рис.3.9. Основні учасники з боку суспільства у розвитку туристичного сектору у Куцурубській громаді.

Кількість опитуваних, які не можуть дати відповідь на запитання складає 42,9%, що підтверджує низький рівень обізнаності населення у питанні зацікавлених сторін для розвитку туризму у громаді.

Серед відповідей з варіантами, частіше за все люди називали жителів Куцурубської громади та суміжних громад, громадські організації, як ГО “Кінбурн”, також було зазначено місцеві органи влади, бізнес, науковців, туристів.

Тож, респонденти значно краще розуміються на питанні зацікавлених сторін з боку громадськості, ніж з боку промисловості та академічних кіл.

З’ясовані через анкетування пріоритети та бачення місцевих жителів можуть бути безцінною основою для стратегічного планування сталого розвитку туризму. По-перше, виявлені проблеми дають чітке розуміння, на які аспекти слід зорієнтувати управлінські зусилля: потрібно невідкладно розробити єдину стратегію і підсилити координацію дій усіх залучених суб’єктів, інвестувати у розвиток доріг та туристичної інфраструктури, а також запустити програми підготовки і перепідготовки фахівців.

Одночасно дані підкреслюють необхідність запровадження заходів із захисту природних ресурсів і впровадження екологічних стандартів, що відповідає принципам сталості та гарантуватиме збереження екосистем на майбутнє. По-друге, опитування показало, які види туризму найбільш запитувані й перспективні – отже, інвестиції та просування слід фокусувати саме на них. Зокрема, розвиток культурно-креативних проєктів і програм збереження природної спадщини сприятиме не лише залученню туристів, а й поширенню екологічної та культурної обізнаності у самій громаді.

Нарешті, високий відсоток респондентів, що готові розвивати навички для туристичного сектору і брати участь у волонтерських ініціативах, свідчить про активну громадську позицію та потенціал соціального капіталу громади. Таке залучення громади є фундаментом сталого туризму: плануючи подальший розвиток галузі, стратегія має враховувати не тільки економічні цілі, але й підтримувати локальні традиції, культуру та екологію. Загалом, аналіз відповідей мешканців дає змогу сформулювати конкретні управлінські й інвестиційні кроки, які забезпечать розвиток туризму в Куцурубській громаді на засадах сталості і збереження її культурно-природних ресурсів.

3.2. Практичні рекомендації щодо впровадження практик сталого туризму.

Розвиток агротуризму на основі локальних продуктів сприятиме економічній стійкості громади (через нові доходи й робочі місця), соціальній – завдяки залученню місцевих жителів (фермерів, ремісників) до туристичного ринку, та екологічній – через популяризацію природоорієнтованого відпочинку. У стратегії Куцурубської громади туризм зазначений серед ключових пріоритетів розвитку, тож варто акцентувати на вже наявних сільськогосподарських ініціативах.

Наприклад, виноробня «Ольвія-Нуво» у сусідній громаді демонструє екологічну інновацію: вона вимостила під'їзну дорогу до дегустаційного залу рапановими мушлями – побічним продуктом місцевого устрицевого бізнесу [6]. Такий підхід поєднує промислову інфраструктуру й туристичні послуги з мінімальним впливом на довкілля. Аналогічно, Куцуруб може підтримати фермерські садиби та сільські садиби, сприяючи реалізації місцевої продукції (м'ясо рапани, вина, органічні продукти) на туристичних ринках.

Впровадження мережі «зелених» садиб і фермерських турів із дегустаціями місцевих вин та страв; розвиток рибальського туризму на базі сталих методів риболовлі. До очікуваних результатів можна віднести збільшення кількості агросадиб і фермерських готелів, додаткові надходження від місцевих продажів і туристичного збору. Також можна очікувати підвищення рівня задоволеності мешканців можливостями працевлаштування в туризмі (ETIS-індикатор С3.1) та зростання інтересу молоді і жінок до підприємництва у сфері гостинності.

Питання охорони довкілля та розвитку екотуризму стає дуже гостро в опитуваннях місцевих жителів, адже він забезпечує екологічну стійкість регіону, водночас створюючи нові економічні можливості та зміцнюючи соціальну згуртованість (розвиток громадських ініціатив і освітніх програм).

Конкретною рекомендацією є підтримка ініціатив із розширення природоохоронних територій на межі Куцурубської громади – наприклад, клопотання про включення земель «Ольвійської хори» до складу Національного природного парку «Білобережжя Святослава». Надання цим ландшафтам статусу заповідних дозволить легально впорядкувати туристичну діяльність, спрямувавши її на екотуризм: облаштувати кемпінги й екологічні стежки, обмежити випадкові відвідування і тим самим знизити тиск на природу.

Прикладом такої діяльності може бути впорядкування еколого-просвітницьких маршрутів – наприклад, організація спостережних веж, інформаційних стендів про біорізноманіття лиманів і заплав; створення «зелених зон» довкола важливих природних об'єктів. У Європі подібні екологічні коридори (blue-greenways) активно поєднують відпочинок з охороною природи. До очікуваних результатів варто віднести розширення охоплення природоохоронними заходами (збільшення площі під охороною на сотні гектарів), збереження або зростання показників біорізноманіття; приріст кількості еко-туристів і збільшення часу їхнього перебування; поліпшення якості життя мешканців через чистіші водойми та ліси (ETIS-індикатори D1, D2) (Додаток Б). Соціально очікується зростання рівня освіченості населення в екологічних питаннях (проведення екскурсій/семінарів для мешканців) та збільшення участі громади у природоохоронних ініціативах (волонтерські акції, опитування задоволеності мешканців станом довкілля).

Підвищення туристичної привабливості через культуру посилює соціальну стійкість громади (самоідентифікацію, громадянську активність), економічну (додаткові надходження) та культурно-екологічні (реставрація об'єктів замість будівництва нового). Рекомендується розвивати об'єкти культурної спадщини та подієвий туризм. Наприклад, музеї просто неба чи етномузеї, які відтворюють історичний побут, можуть стати туристичним магнітом.

Також, слід підтримати відновлення місцевих традицій і організацію фестивалів. Ініціативи з взаємодії мистецтва і громади також підвищують рівень згуртованості громади, тож Куцурубі доречно ініціювати літературно-історичні чи художні заходи, екскурсії пам'ятками (наприклад, залишками давньогрецьких поселень за підтримки митців родини Бахтових).

Створення культурних маршрутів і зв'язок з історичними меморіалами, фестивалі з відображенням місцевої культури та її особливостей будуть користуватись особливою увагою серед туристів, після забезпечення безпекової ситуації.. Такі заходи також підвищать рівень відвідуваності культурних локацій та довіри громади до проєктів (ETIS-індикатор С5.1 – задоволеність залученістю мешканців) (Додаток В). Це буде мати й економічні позитивні наслідки, адже розшириться спектр послуг у громаді (сувенірна продукція, екскурсійні пакети), що додасть надходжень малому бізнесу.

Створення зручної та «зеленої» інфраструктури посилить економічну привабливість Куцурубщини для туристів, підвищить безпеку й комфорт, а також відповідає екологічним цілям . Необхідні кроки, для реалізації це: ремонт доріг, облаштування велосипедних й піших маршрутів, встановлення вказівників і карт (зокрема багатомовних), упорядкування зон відпочинку з роздільним збором сміття та туалетами з мінімальним впливом на ґрунт. При цьому ці заходи повинні базуватися на принципах сталості: будівництво з екодружніх матеріалів, сприяння розвитку громадського транспорту до туристичних локацій, впровадження відновлюваної енергії в об'єктах гостинності. Це може мати наступні позитивні зміни: зростання транспортної доступності, збільшення число відвідувачів за рахунок підвищення доступності, підвищення рівня задоволеності туристів сервісом (ETIS-індикатор С4.1) (Додаток Б). Такі зміни матимуть позитивні соціальні зміну, адже це створить нові робочі місця під час будівництва/монтажу і підвищить рівень безпеки під час відпочинку.

Для реалізації всіх шляхів та залученню туристів буде необхідна активна промоція громади та інтеграція в регіональні туристичні ланцюги. Це забезпечить стійкий розвиток шляхом збільшення туристичних потоків і створення спільних туристичних продуктів. Варто розвивати особисті

бренди власників крафтових виноробень вже зараз та підтримувати зацікавленість майбутніх туристів у відвідуванні громади, брати активну участь у міжнародних виставках й популяризувати візуальні бренди громади. Також варто залучати донорські проєкти, для проведення тренінгів з маркетингу і PR-кампаній.

Однією з ідей може стати спільна онлайн-платформа чи дорожня карта туристичних маршрутів регіону. Партнерство між всіма вестрами населення має бути основою, для реалізації всіх поставлених задач.

Це дозволить вплинути на зростання впізнаваності громади; збільшити кількість туристів з інших областей і країн; розширити спектр туристичних послуг. Крім того, очікується покращення соціального капіталу через мережеву співпрацю: наприклад, збільшення кількості залучених організацій-учасників програм.

Для того, щоб запропоновані ідеї можна було реалізувати, потрібна ефективна координація і навчання, котрі забезпечать комплексну реалізацію сталих практик. Рекомендується впровадити модель Living Lab, яка вже зараз практикується у громаді, робоча група яка спільно тестуватиме та коригуватиме туристичні рішення. Також, актуальним буде проведення воркшопів і навчальних семінарів для місцевих турагентів і господарів садиб (підвищення їх компетенцій у сферах екосервісу, інклюзивності, маркетингу); співпраця з університетами (студентські проєкти з поліпшення туристичної інфраструктури).

Важливо запровадити регулярний моніторинг сталого розвитку туризму за методологією ETIS (European Tourism Indicators System), адже система ETIS пропонує набори індикаторів для вимірювання економічного, соціального та екологічного впливу туризму, що допоможе оцінювати прогрес [45]. Наприклад, можна здійснювати щорічні опитування мешканців (задоволеність туризмом, відчуття особистої вигоди) та туристів (рівень якості сервісу), вести облік робочих місць у

туризмі і трендів відвідуваності. Зібрані дані дозволять коригувати стратегію в реальному часі.

Ці напрями рекомендацій у комплексі відображають принципи сталого туризму: економічну стійкість (нові доходи, інвестиції та зайнятість), соціальну – (підвищення якості життя, участь громади, збереження культурних традицій) та екологічну – (охорона довкілля, мінімізація негативного впливу). Вони повністю узгоджені з існуючими планами і стратегіями і можуть реалізовуватися в рамках моделі Living Lab і ETIS-моніторингу. Залучення місцевої спільноти на всіх етапах імплементації – від планування до оцінки результатів – забезпечить дієвість проєктів і поступове досягнення сталого розвитку туризму в громаді.

3.3. Можливості Лівнінг лаб, як формат співпраці зацікавлених сторін по відновленню розвитку туризму.

Поняття Living Lab розвинулося наприкінці 1990-х років у рамках досліджень взаємодії людини з технологіями (MIT). У Європі його популяризувала Європейська мережа Living Labs (ENoLL), яка визначає Living Labs як «орієнтовані на користувача відкриті інноваційні екосистеми», що поєднують дослідницьку та інноваційну діяльність у реальних умовах [44].

Ключові принципи Living Lab – системна спільна творчість (co-creation) і тестування рішень у реальному середовищі за участі кінцевих користувачів та інших зацікавлених сторін. Цей підхід передбачає багатосторонню взаємодію за моделлю «потрійної/четвірної спіралі» (бізнес, наука, влада, громадськість), коли мешканці та кінцеві користувачі є центральною фігурою процесу. Таким чином, Living Lab не лише організує міжсекторне партнерство, але й зменшує розрив між

дослідженнями та практикою, зосереджуючись на адаптації рішень безпосередньо у життя спільноти.

Живі лабораторії широко застосовуються в ЄС задля інновацій у туризмі і збереженні середовища. Так, у проєкті SmartCulTour (Horizon2020) створили шість локальних Living Lab, де місцеві стейкхолдери спільно генерували культурно-туристичні інтервенції [58]. Залучення громад до розробки програм перебування на об'єктах спадщини сприяло розвитку сталого культурного туризму.

Аналогічно, ініціатива до Європейського року спадщини-2018 пропонувала створювати Living Lab на базі музеїв і історичних об'єктів: у такий спосіб локальні органи влади, науковці, бізнес та громадськість спільно «перепланували» екскурсійні маршрути, включаючи користувачів уже на ранніх етапах. Усі названі Living Labs охоплюють приватний, державний і громадський сектори: їхнє завдання – «збирати всіх учасників ланцюжка виробництва» для спільного розроблення і впровадження проєктів, від влади до музейників, науковців, мешканців і потенційних туристів [44].

Прикладом «урбаністичного» Living Lab у туризмі є Urban Leisure & Tourism Lab (Амстердам–Роттердам). Ця лабораторія стала першим у світі сертифікованим ENoLL майданчиком, присвяченим виключно туризму та дозвіллю [63]. Мережа ENoLL оцінила її за «інклюзивну модель управління, що залучає широкий спектр стейкхолдерів», і відзначила тривалий досвід реалізації Living Lab-проєктів у сфері міського туризму [63]. Таким чином, Living Lab може об'єднувати муніципальні служби, бізнес, науковців і жителів міста для спільного вирішення проблем туристичної політики.

У природоохоронній сфері Living Lab також інтегруються у рамки європейської стратегії. Зокрема, конкурс Horizon Europe 2025 передбачає створення Living Lab для відновлення лісових і прісноводних екосистем:

тут акцент ставиться на спільному «співтворенні інноваційних рішень у реальних місцях за участю кінцевих користувачів». Проєкти Living Lab в екології мають об'єднувати різних фахівців – від науковців до місцевих спільнот – щоб «спільно розробляти, експериментувати, тестувати, апробувати та порівнювати» заходи з відновлення й захисту довкілля [50]. Таким чином, практика ЄС поєднує Living Lab із проблематикою охорони природи, апелюючи до залучення громад задля посилення стійкості середовища.

Living Labs здатні пришвидшувати відновлення туристичного сектора та робити його сталим. Дослідження показують, що платформи Living Lab стають центрами інновацій: вони дозволяють учасникам тестувати і відточувати рішення у реальних умовах. Учасники таких проєктів – представники влади, бізнесу, громад — об'єднують зусилля заради спільної мети, що зменшує бар'єри між досвідом і практикою. З одного боку, це посилює економічну стійкість: аналіз Мандича і співавт. (2025) свідчить, що Living Labs «зміцнюють місцеві економіки, долучаючи спільноти до збереження спадщини і створення інноваційних туристичних пропозицій». З іншого — соціальну згуртованість: спільна робота над туристичними проєктами підвищує рівень залученості місцевих жителів і молоді, формує почуття власності на результати і навички взаємодії [54].

Крім того, Living Labs орієнтовані на збалансування розвитку з екологічними цілями. Учасники акцентують увагу на «збереженні культурної спадщини і мінімізації впливу на довкілля». Наприклад, у кризових умовах відмова від моделі масового туризму на користь меншого, затребуваного за якістю потоку збережених локацій («high-value, low-volume») створює нові робочі місця й одночасно знижує тиск на природу [54]. Як показує практика, інвестиції в екоосвіту та «зелені» туристичні продукти (екотропи, вело-маршрути, медичний туризм на

основі грязей) дають змогу швидше повернутись до зростання після криз, зробивши туризм екологічно та соціально стійким.

У травні 2025 року на території Куцурубської громади було проведено Living Lab у межах проєкту TOURAL [19].

Основна робота проводилась у двох сесіях.

Перша сесія — уявлення про майбутнє громади через 10 років по трьох пріоритетних напрямках, які було визначено в попередньому опитуванні (Рис.3.3), а саме:

- покращення транспортного сполучення;
- покращення туристичної інфраструктури;
- розвиток навичок, актуальних для туристичного сектору, через навчання.

Учасники також фіксували наявність сильних сторін та перспективні вектори розвитку туристичної ланки на території Куцурубської територіальної громади.

Учасники були розділені на 3 робочі групи, щоб виявити та поділитися креативними ідеями та досвідом з різних сфер своєї діяльності для майбутнього розвитку.

Одна група працювала над створенням сучасної креативної сталої інфраструктури: садиби, ресторани, санаторії для військових. Друга — над створенням креативного центру природної спадщини: туристичні доріжки, інформаційні стели, центр відновлення тварин та рослин (постраждалих від наслідків війни). Третя — над створенням культурно-історичного центру Ольвія: розвиток туристичної діяльності Ольвійської хори, створення культурних центрів розвитку на унікальних локаціях Ольвійської хори, центру підводного туризму та інше.

Друга сесія Живої Лабораторії мала назву «Радари майбутнього» та була присвячена визначенню необхідних почергових етапів змін та дій для реалізації пріоритетних напрямків, над якими працювали групи. Окрім

того, здійснювалась робота над визначенням дійових та відповідальних сторін, яких можна залучити для реалізації. На завершення сесій учасники Лівінг Лабу визначили перші кроки в реалізації напрацьованого.

В межах Живої Лабраторії було організовано виступи експертів на актуальні, для учасників, теми, щодо відкриття власного бізнесу, його запуску та просуванню, можливостей пошуку фінансової грантової підтримки власних ідей, розвитку власного бренду та особливостей просування власного продукту в соцмережах.

З метою ознайомлення учасників з практичним досвідом та можливістю реалізовувати свої туристичні ідеї та проєкти, було організовано візит до енто-садиби «Сузір'я Степу».

Захід проводився в рамках проєкту – TOURAL «Багатовимірна модель туристичних вертикалей, що сприяє стійкому збалансованому зростанню серед сільських і віддалених мереж і міських кластерів сільських регіонів, сприяючи макрорегіональному співробітництву», що фінансується Європейським Союзом.

Загалом, у межах Living Lab у Куцурубській громаді стейкхолдерами мають бути всі, кого торкається туризм і середовище: місцева влада (сільська рада, відділи охорони культурної спадщини і туризму), науковці (археологи Ольвії, екологи лиману, історики), туристичний бізнес (гостинні садиби, готелі, турагенції, винороби й виробники екопродуктів), освітяни і громади (школи, громадські організації, екоактивісти). Учасниками Living Lab можуть стати також регіональні структури (курортні заклади, рекреаційні парки, інноваційні кластери). Залучивши ці групи до однієї інтерактивної платформи, Living Lab створює можливість спільного вироблення рішень щодо розвитку туризму.

У такому форматі громада може спільно тестувати нові турпродукти: наприклад, організувати пілотні екскурсії Ольвією з інтерактивними лекціями або реконструкціями давньогрецьких свят, розробляти

велосипедно-пішохідні маршрути вздовж лиману з оглядовими майданчиками, проводити еногастрономічні фестивалі «Ольвійський поліс» чи курортні тижні на узбережжі. Паралельно Living Lab дає змогу спільно планувати інфраструктуру: розмітку маршрутів, побудову кемпінгів і зручних причалів для човнів в Парутиному, облаштування екоцентру чи ремісничої крамниці з сувенірами й вином під брендом Ольвії. Особлива увага може приділятися екологічній освіті і промоції: наприклад, проведенню семінарів для школярів про лиман і степ, публічних обговорень про баланс використання природних ресурсів, або створенню інтерактивних мобільних гідів із доповненою реальністю.

Сприяння таких процесів підкреслює загальноєвропейська практика: як зауважує ENoLL, успішні Living Lab «відзначаються інклюзивним управлінням, що ефективно залучає широкий спектр стейкхолдерів» [63]. У Куцурубі це означає, що всі зацікавлені сторони (від аграріїв і гідів до вчених та селян) мають працювати над спільними проектами. Інтеграція місцевої спадщини (Ольвія, Парутине, лиман, унікальні чорноземи, пляжі та лікувальні грязі) в ці ініціативи відкриває нові шляхи відновлення туризму. З огляду на цілі ЄС зі сталого розвитку та регіонального зростання, Living Lab у Куцурубській громаді може стати місцем, де «інноваційні рішення народжуються в реальному житті» за участі самих мешканців [63].

Живі лабораторії як інноваційна форма співпраці можуть суттєво допомогти відновити й перезавантажити туристичну галузь на регіональному рівні. Накопичений європейський досвід показує, що залучення громад, бізнесу, влади і науки до спільного проектування туристичних сервісів дозволяє розробляти рішення, які є економічно вигідними та екологічно прийнятними. Впровадження Living Lab в Куцурубській громаді може зміцнити місцеву стійкість: зміцнити економіку через розвиток унікальних туристичних продуктів (зокрема

винного, історичного та екологічного туризму) і підвищити рівень свідомості населення щодо природи та спадщини. Як зазначають дослідники, Living Lab допомагає узгоджувати цілі сталого розвитку та резильєнтності: це «створює шляхи для довготривалого успіху» культурних і екологічних туристичних напрямків [54]. Таким чином, Living Lab у регіоні сприяє як економічній, так і соціально-екологічній рівновазі, відповідаючи завданням відновлення туризму через інновації та спільнотворчість.

ВИСНОВОК:

У результаті виконаного дослідження проведено ґрунтовний аналіз наукових джерел щодо сталого розвитку туризму та індикаторної системи ETIS, що дозволило обґрунтувати вибір методології та окреслити необхідні напрями дослідження. Здійснено огляд діючих політик і стратегій туристичного розвитку на національному, макрорегіональному та регіональному рівнях, що засвідчило відсутність чітко сформованої стратегії розвитку туризму саме для Куцурубської громади в умовах воєнного стану. Аналіз просторових ресурсів громади засвідчив наявність унікальних природних і історико-культурних активів (прибережні екосистеми, пам'ятки давньої Ольвії тощо), які створюють підґрунтя для розвитку культурно-креативного та екологічного туризму.

Відповідно до методики дослідження, проведено опитування зацікавлених сторін (35 респондентів), представлених громадськістю (22,9%), підприємницьким сектором (20%), науковцями (14,3%), державними службовцями (31,4%) і іншими сферами (11,4%). Респонденти ідентифікували найбільш перспективні види туризму для Куцурубської громади – насамперед культурно-креативний туризм (82,9%) і туризм підводної культури та природної спадщини (37,1%). Усі учасники опитування вважають пріоритетними покращення транспортного сполучення (доступність та якість доріг – 100%) та розвиток туристичної інфраструктури (88,6%). Близько 57% опитаних підкреслили необхідність підвищення професійних навичок персоналу через навчання. Інші запропоновані напрями – підвищення обізнаності громади про місцеву спадщину (25,7%), поліпшення доступності медичного обслуговування (14,3%), подовження туристичного сезону (11,4%) тощо.

Паралельно здійснено профілювання громади за системою ETIS – наповнення показників ETIS дало змогу кількісно оцінити поточний стан

туристичних об'єктів, сервісу, навколишнього середовища і соціокультурного забезпечення. Отримані результати підтвердили висновки опитування: низькі значення за інфраструктурними й організаційними індикаторами свідчать про слабку оснащеність і недостатню координацію. Це підтверджується й виявленими викликами розвитку: відсутність чітко організованої стратегії щодо туристичної спадщини (85,7 %), недостатнє фінансування (71,4 %), брак спеціалізованих об'єктів та інфраструктури (60 %) і кваліфікованих кадрів (57,1 %) – всі ці чинники стримують розвиток туризму. Окрім того, велика частка опитаних зазначила на занедбаність природо-культурних ресурсів (37,1 %) та наявність прогалин у політиці розвитку галузі (34,3 %), що відображає необхідність наголосити на екологічній та культурній складових сталого туризму.

Таким чином, результати аналізу показують, що Куцурубська громада має суттєвий туристичний потенціал, проте його реалізація стримується зовнішніми й внутрішніми факторами. Суміщення отриманих даних – аналітичної, кількісної й опитувальної – дозволило сформулювати конкретні висновки: відновлення туризму можливе за умови цілеспрямованої організаційно-інформаційної роботи, синхронізації зусиль органів влади і громади, а також інвестування у ресурси й інфраструктуру.

На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації щодо впровадження сталого туризму в Куцурубській громаді. Зокрема, необхідно першочергово розробити і затвердити комплексну стратегію сталого розвитку туризму, що враховуватиме унікальні ресурси громади та пріоритетні спеціалізовані напрями (культурно-креативний, екотуризм, туристична спадщина). Паралельно слід спрямувати ресурси на покращення транспортної та туристичної інфраструктури (дороги, з'їзди, сервісні об'єкти) відповідно до виявлених потреб, а також започаткувати

навчальні програми і практичні курси для підвищення кваліфікації місцевих гідів та підприємців у туристичній сфері. Важливо також розвивати інформаційну підтримку – проводити просвітницькі заходи і промоцію, щоб населення краще усвідомлювало цінність культурної й природної спадщини (наприклад, Ольвії) і активно долучалося до туристичних ініціатив. Здійснення цих кроків сприятиме довгостроковому сталому відновленню туристичної діяльності, забезпеченню балансу економічних, екологічних і соціокультурних інтересів громади.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Агенство економічного розвитку “Куцурубська громада: хроніки воєнних злочинів” [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://aer.net.ua/news/kutsurubska_gromada_khroniky_voyennykh_zlochyniv_rf_u_mykolayivskiy_oblasti/.
2. Гард.city. Смарагдова Миколаївщина: науковці про особливо цінні території та чому їх потрібно зберігати [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу: <https://thegard.city/articles/142718/smaragdova-mikolaivschina>.
3. Громадський простір. Перший всекуцурубський «Фестиваль Карася» [Електронний ресурс]. 2023. Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=pershyj-vsekutsurubskyj-festival-karasya>.
4. Децентралізація. Куцурубська громада: офіційний профіль [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.ua/gromada/767>.
5. DOBRE – Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність». Дані програми розвитку ОТГ в Україні, 2019–2023 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>.
6. Економічна правда. Давні греки, дорога з рапанів і вино «Ольвія Нуво» [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://epravda.com.ua/publications/2021/10/08/678554/>.
7. Кабінет Міністрів України. Стратегія розвитку туризму та курортів України на 2017-2026 роки [Електронний ресурс]. Київ, 2017. Режим доступу:

<https://ukraine-kiev-tour.com/2017/strategy-tourism-resorts-2017-2026.html>.

8. Козловський Є. В., Булгакова Н. В. Основні напрями діяльності Всесвітньої туристичної організації як спеціалізованої установи ООН // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 2.
9. Куцурубська сільська рада. Інвестиційний паспорт громади [Електронний ресурс]. Миколаїв, 2023. 32 с. Режим доступу: https://rada.info/upload/users_files/04377144/ede6263f.pdf.
10. Куцурубська сільська рада. Паспорт громади [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kucurubaska-gromada.gov.ua/pasport-gromadi-15-48-37-12-07-2018/>.
11. Куцурубська сільська рада. Соціально-економічний розвиток громади [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kucurubaska-gromada.gov.ua/socialnoekonomichnij-rozvitok>.
12. Куцурубська сільська рада. Стратегія розвитку Куцурубської територіальної громади до 2026 року [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://kucurubaska-gromada.gov.ua/news/1636376226/>.
13. Лаврик О. Д. Специфічні особливості природи долини Південного Бугу [Електронний ресурс]. 2022. Режим доступу: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/5184/1/lavrik_22.PDF.
14. Миколаївська обласна рада. Програма розвитку туризму і курортів у Миколаївській області на 2021–2023 роки

- [Електронний ресурс]. Миколаїв, 2021. Режим доступу: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/decree/16111534666008403ad2055.pdf>.
15. Мирун В. В. Використання просторового аналізу туристичних ресурсів Миколаївської області: кваліфікаційна робота. Кривий Ріг: КДПУ, 2022. 73 с.
16. Міністерство економіки України. Стратегія сталого розвитку туризму та курортів до 2030 року [Електронний ресурс]. Київ, 2020. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=de3edc8e-3cb0-466a-b3e2-0e7f601e4ee2>.
17. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Морська природоохоронна стратегія України [Електронний ресурс]. Київ, 2023. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/strateg.pdf>.
18. Море.city. «Цієї шкоди вже нічим не виміряти...»: наслідки окупації Кінбурнської коси [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу: <https://omore.city/articles/362383/>.
19. Національний екологічний центр України. Проект TOURAL [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу: <https://necu.org.ua/proyekty/toural/>.
20. Оперативне командування «Південь». Воєнні зведення та новини обстрілів Куцурубської громади [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pravda.com.ua>.

21. Патрушева Л. І., Непейна Г. В. Оцінка факторів розвитку Миколаївської туристичної дестинації [Електронний ресурс] // Наукові записки з туризму. 2021. Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/patrusheva2.htm.
22. Патрушева Л. І., Яворський Ю. М. Оцінка факторів розвитку Миколаївської туристичної дестинації [Електронний ресурс] // Наукові записки з туризму. 2020. № 3. С. 45 – 54. Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/patrusheva2.htm.
23. PRAGMATIKA.media. Зберігаючи мир та наздоганяючи мрію: Миколаївська та Дніпропетровська області [Електронний ресурс]. 2023. Режим доступу: <https://pragmatika.media/en/vtrimati-mir-i-nadzognati-mriju>.
24. Руденко В. П. [та ін.]. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 504 с. Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/rudenko.htm.
25. Рутинський М. Й., Руденко В. П. Туристичне краєзнавство: підручник. Львів: Новий Світ-2000, 2011. 672 с. ISBN 978-966-418-163-6.
26. Сич В. А., Коломієць К. В. Рекреаційні складові у плануванні території регіону Українського Причорномор'я [Електронний ресурс] // Вісник Одеського нац. ун-ту. Сер. «Географічні та геологічні науки». 2015. Т. 20, вип. 2. С. 121 – 131. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_geo_2015_20_2_11.
27. Соловій І. П., Адамовський О. М., Дубовіч І. А. Сталий туризм: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні // Економіка та

- суспільство. 2023. Вип. 50. DOI:
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>.
28. Соловій І. П., Дубовіч І. А., Горбач С. В. Сучасні проблеми реалізації концепції сталого розвитку в туристичній галузі України // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. 2024. DOI:
<https://doi.org/10.32782/easterneurope.39-12>.
29. Суспільне Миколаїв. На Миколаївщині скоротився турпотік: який відпочинок буде доступним у 2023 році [Електронний ресурс]. 2023. Режим доступу: <https://suspilne.media/mykolaiv/468470->.
30. Твердовська А. О. Сталий туризм як чинник розвитку територіальних громад в Україні [Електронний ресурс] // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. «Географія». 2021. № 91. Режим доступу: <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2021.91.3>.
31. Travels Ukraine. Парутине [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://travels.in.ua/uk-UA/locality/4079/parutyne-village>.
32. Укрінформ. На півдні створюють туристичний проєкт «Миколаївська Рів'єра» [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу:
<https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3248559-na-pivdni-stvoruut-turisticnij-proekt-mikolaivska-rivera.html>.
33. УкрНЦЕМ. Катастрофа внаслідок підриву дамби Каховської ГЕС: Дніпро, Дніпровсько-Бузький лиман та Чорне море забруднені [Електронний ресурс]. 2023. Режим доступу:
https://sea.gov.ua/index.php/2023/06/10/ges_damaged_by_rusia/.

34. Управління екології та природних ресурсів Миколаївської ОДА. Екологічна мережа області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ecolog.mk.gov.ua/ua/pzf/econet>.
35. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 2. Національні природні парки / за ред. В. А. Онищенко, Т. Л. Андрієнко. Київ: Фітосоціоцентр, 2012. 580 с. Режим доступу: https://www.botany.kiev.ua/doc/zap_2.pdf.
36. Фонд «Регіональний розвиток». До добробуту Куцурубської громади – спільними зусиллями [Електронний ресурс]. 2024. Режим доступу: <http://frgn.mk.ua/?p=8871>.
37. Червона книга України. Тваринний світ Миколаївської області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://redbook-ua.org/animals/region/mikolajivska>.
38. Череп А. В., Осаул А. О. Туристичний потенціал сільського туризму в Україні та ЄС: порівняльний аналіз // Причорноморські економічні студії. 2022. УДК 338.48-44(1-22)(477+4). DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.72-27>.
39. Black Sea Sustainable Rural Tourism Program+. Initiative profile [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://tourism4sdgs.org/initiatives/black-sea-sustainable-rural-tourism-program/>
40. Butler R. W. *The Tourism Area Life Cycle: Applications and Modifications*. Clevedon: Channel View Publications, 2006. DOI: 10.21832/9781845410271.

41. Caballero C. Sustainable tourism as a means of community recovery in post-conflict areas // *Tourism Management Perspectives*. 2019. № 31. DOI: 10.1016/j.tmp.2019.100565.
42. Climate-Data.org. Mykolaiv climate normals [Електронний ресурс]. 2025. URL: <https://en.climate-data.org/europe/ukraine/mykolaiv-oblast/mykolaiv-1042>.
43. Common Maritime Agenda for the Black Sea. Our mission [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://black-sea-maritime-agenda.ec.europa.eu/about/our-missio>.
44. ERRIN – European Regions Research & Innovation Network. Sustainable tourism working group [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://errin.eu>.
45. ETIS – European Tourism Indicators System. Concept note [Електронний ресурс]. 2020. URL: https://www.academia.edu/4805083/The_ETIS_European_Tourism_Indicators_System.
46. European Commission. *European Tourism Indicators System for Sustainable Destination Management* [Електронний ресурс]. Brussels, 2016. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en.
47. European Commission. *The European Tourism Indicator System (ETIS) toolkit for sustainable destination management* [Електронний ресурс]. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2016. URL:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4b90d965-eff8-11e5-8529-01aa75ed71a1>.

48. European Travel Commission. *Handbook on Encouraging Sustainable Tourism Practices* [Электронный ресурс]. Brussels, 2021. URL: <https://etc-corporate.org/reports/handbook-on-encouraging-sustainable-tourism-practices/>.
49. Franch M., Martini U. Sustainability and tourism in Alpine regions: indicators for mountain destinations [Электронный ресурс]. 2017. URL: <https://www.researchgate.net/publication/320642925>.
50. Horizon Europe. Nature-based Living Labs for coastal resilience [Электронный ресурс]. 2024. URL: <https://cordis.europa.eu>.
51. Interreg Europe. Good practices on sustainable tourism [Электронный ресурс]. 2021. URL: <https://www.interregeurope.eu/good-practices/sustainable-tourism>.
52. Lighthouses of Ukraine: Mykolaiv Area. World Lighthouse Database [Электронный ресурс]. 2024. URL: <https://www.ibiblio.org/lighthouse/ukr1.htm>.
53. López de Ávila A. Smart Destinations: integrating sustainability indicators into digital strategies [Электронный ресурс]. 2015. URL: <https://www.smarttourismdestinations.eu>.
54. Mandić A., et al. Community resilience and coastal tourism in the Adriatic // *Journal of Sustainable Tourism*. 2025 (in press). [Электронный ресурс]. URL: <https://antemandic.com>.

55. Mesquita M., Jorge R. Local governance and ETIS implementation in Portugal // *Sustainability*. 2019. Vol. 11, № 23. 6553. DOI: 10.3390/su11236553.
56. Mesquita M., Vareiro L. ETIS as a governance tool in rural tourism [Электронный ресурс] // *Journal of Tourism and Development*. 2020. URL: <https://revistas.rcaap.pt/rtd>.
57. Mihalic T. Sustainable-responsible tourism discourse – towards “responsustable” tourism // *Journal of Travel Research*. 2016. DOI: 10.1177/0047287515625218.
58. SmartCulTour Project. Final report [Электронный ресурс]. Brussels, 2024. URL: <https://cordis.europa.eu>.
59. Tourism 4.0 for the Black Sea. Project presentation [Электронный ресурс]. 2024. URL: <https://www.t4bs.eu/en/about/>.
60. UNDP. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* [Электронный ресурс]. New York, 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
61. UN Tourism. Sustainable development portal [Электронный ресурс]. 2025. URL: <https://www.unwto.org/sustainable-development>.
62. UNWTO. *Making Tourism More Sustainable – A Guide for Policy Makers* [Электронный ресурс]. Madrid, 2005. URL: <https://www.unwto.org/publication/making-tourism-more-sustainable-guide-policy-makers>.
63. Urban Leisure & Tourism Lab Amsterdam. Project portal [Электронный ресурс]. 2024. URL: <https://tourismlabamsterdam.nl>.

64. USAID DOBRE. Program overview [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://decentralization.ua/donors/dobre> (accessed 23 May 2025).
65. Yermachenko V., Melnychenko S., Sidak M., et al. Sustainable tourism in the post-war reconstruction of territorial communities in Ukraine // *ACCESS Journal*. 2024. Vol. 5(1). P. 34-57 [Електронний ресурс]. URL: <https://journal.access-bg.org/>.

ДОДАТОК А

ETIS профіль дестинації (Куцурубської громади).

ДЕСТИНАЦІЯ:	Куцурубська сільська територіальна громада	
КРАЇНА:	Україна	
КОРДОНИ ДЕСТИНАЦІЇ:	Миколаївська область, в адміністративних межах Куцурубської територіальної громади	
КАТЕГОРІЯ ДЕСТИНАЦІЇ	Сільська	

Дата надання інформації:	22.04.2025
-----------------------------	------------

Місцеположення:		ОГЛЯД:	
Опис	Відстань від столиці країни (km)	Основні види туризму та найпопулярніші види діяльності (рекомендовані концепти)	П'ять найпопулярніших туристичних визначних пам'яток (включаючи екологічні та культурні визначні пам'ятки).
Куцурубська сільська територіальна громада розташована на півдні України, у прибережній зоні Миколаївської області, на правому (північно-західному) березі Дніпровсько-Бузького лиману. До складу громади входять 12 населених пунктів (включно з селами Куцуруб, Парутине, Дмитрівка, Іванівка, Яселка, Каталіне, Прибузьке, Матросівка, Острівка тощо).	545 км (автомобільними шляхами/7 годин 30 хвилин)	культурний туризм, креативний туризм, підводної культури та природної спадщини, срібний туризм та культурно-науковий туризм	1. Національний заповідник «Ольвія»; 2. Свято-Іллінська церква (с. Парутине); 3. озеро Солонець; 4. Куцурубська (Аджигольська) коса; 5. природні лиманні узбережжя.

ГЕОГРАФІЯ:			Погодні умови:
Площа дестинації (кв.км), основні фізичні характеристики (річки, пагорби, затоки тощо).	Домінуючі середовища проживання (% від загальної площі)	Рівень біорізноманіття (діапазон різних видів рослин і тварин)	Average sunshine hours, rainfall (precipitation) and seasonal temperatures
Загальна площа громади – 754,05 км ² . Територія переважно рівнинна, лежить у степовій зоні з родючими південними чорноземами, придатними для сільського господарства. Громада охоплює узбережжя Дніпровсько-Бузького лиману, що формує її південну та східну межу, та включає кілька внутрішніх лиманних заток і солоних озер. Територія громади охоплює значні рекреаційні ресурси, зокрема узбережжя та степові ландшафти.	Urban: незначна частка (біля 1 %). Громада є суто сільською, тож міської забудови майже немає [56].	HIGH biodiversity (many different plant and animal species present): Громада вирізняється високим рівнем біорізноманіття. Експерти відзначають, що завдяки унікальним природним комплексам – поєднанню цілинних степів, балок та прибережних зон Дніпровсько-Бузького лиману – тут зростає багато видів рослин і тварин, зокрема	Помірно континентальний клімат, з жарким посушливим літом і м'якою малосніжною зимою. Середньорічна температура повітря становить +11...+11,5 °C climate-data.org . Найспекотніший місяць – липень (середня температура близько +23 °C, максимуми до +35 °C), найхолодніший – січень (середня близько -2 °C, мінімуми до -20 °C). Річна кількість опадів – близько 470 mm climate-data.org , з максимумом влітку (грози, зливи) та мінімумом узимку. Кліматичні умови сприятливі для відпочинку: тривалий купальний сезон (червень–вересень) та переважно ясна погода влітку. Водночас, регіон зазнає впливу сильних північних і східних вітрів, що взимку спричиняють хуртовини, а влітку – посухи [59].

	<p>Sand/shingle beach: займають дуже невелику частку (прибережні пляжі Дніпровсько–Бузького лиману, кілька кілометрів узбережжя) – приблизно 1 % [56].</p> <p>Moor/heathland: відсутні, оскільки рельєф – плоска південна рівнина з степовою рослинністю [58].</p> <p>Farmland: домінуючий ландшафт –</p>	<p>рідкісних птахів</p> <p>Наявність заказника «Аджигольська балка» (в складі Європейської мережі «Emerald»), плавнів та інших заповідних територій також підтвержує високу біорізноманітність регіону [58].</p>
--	---	--

	<p>понад 85–90 % площі (поля, пасовища, сіножаті). За даними офіційної стратегії громади, майже вся територія є «переважно сільськогосподарською» [56].</p>	
	<p>Forest/Woodland: дуже малий відсоток (близько 2 %). Згідно зі звітом громади, лісові масиви та інші незабудовані землі займають всього 13,9 км² (~2 % території) [56].</p>	
	<p>Alpine: відсутні (площа рівнинна, без гір і підвищень). Громада розташована на Чорноморській низовині (плоскі степи) [58]. Scrubland: нехарактерна – типові кущі зустрічаються лише фрагментарно. Основна природна рослинність – степові угіддя. [56]. Desert: відсутні. Клімат помірно континентальн</p>	

	<p>ий, без аридних пустельних ландшафтів [56].</p> <p>Wetland: займають незначну частку (до ~5–10 %). На території є прибережні водно-болотні зони Дніпровсько–Бузького лиману, озер та плавнів («Бієнкові плавні» тощо). Згадується, що головний водний ресурс громади – саме Дніпровсько–Бузький лиман з мілководдями і болотами [56].</p> <p>Other (please describe): решта ландшафтів – це степові ділянки, солончаки, полезахисні насадження, старі балки тощо. Наприклад, в екомережі громади згадуються «ділянки степової рослинності, пасовища, сіножаті, солончаки». Ці «інші» природні угіддя становлять лише кілька відсотків площі громади [56].</p>	
--	--	--

ТРАНСПОРТ:			
Відстань від найближчого місцевого та міжнародного аеропорту (в км)	Деталі будь-яких авіаперевізників в та/або круїзних ліній, які доставляють відвідувачів до дестинації?	Громадський транспорт до місця призначення (поставте X напроти всіх відповідних варіантів)	Додаткові приватні організації транспортування відвідувачів до місця призначення
Автошлях Т-15-07 сполучає громаду з м. Очаків та м. Миколаїв; до початку війни тривала його реконструкція (у 2019–2021 рр. було розпочато ремонт ділянки між Очаковом та Куцурубом, але через вторгнення роботи припинилися)nikvesti.com. Дорога місцями зруйнована і потребує капітального відновлення. Громаду обслуговують автобусні маршрути з Миколаєва (час у дорозі ~1–1,5 год, відстань ~73 км шосейними шляхами)della.com.ua. По воді до прилеглих територій курсували локальні пороми та катери: до	Функціонування найближчих аеропортів припинено через військову агресію проти України. На території громади діючих аеропортів немає.	Залізниця: - Підземка/метро - Круїзні оператори: - Трамвай: - Автошлях Т-15-07 сполучає громаду з м. Очаків та м. Миколаїв; до початку війни тривала його реконструкція (у 2019–2021 рр. було розпочато ремонт ділянки між Очаково	немає

2022 р. в літній сезон діяло поромне сполучення з м. Очаків на Кінбурнську косу (для туристів на пляжі та в НПП «Білобережжя Святослава»). Внутрішніх поромів через лиман в межах громади немає – сполучення між усіма селами здійснюється дорогами. Найближча залізнична станція – у Миколаєві, а порт – в Очакові .

м та Куцурубом, але через вторгнення роботи припинилися) nikvesti.com. Дорога місцями зруйнована і потребує капітального відновлення. Громаду обслуговують автобусні маршрути з Миколаєва (час у дорозі ~1–1,5 год, відстань ~73 км шосейними шляхами) della.com.ua. По воді до прилеглих територій курсували локальні пороми та катери: до 2022 р. в літній сезон діяло поромне сполучення з м. Очаків на

		<p>Кінбурнську косу (для туристів на пляжі та в НПП «Білобережжя Святослава»). Внутрішніх поромів через лиман в межах громади немає – сполучення між усіма селами здійснюється дорогами.</p> <p>Найближча залізнична станція – у Миколаєві, а порт – в Очакові.</p>	
НАСЕЛЕННЯ:			
Кількість постійних мешканців:	Густота/щільність населення	Summer/winter ratio of residents to tourists	Percentage of population employed in tourism related jobs?

К-ть постійних мешканців: близько 8,0 тис. осіб (на 2018 р.)	Population density: per km ²		
TOURISTS:			
Щорічна кількість відвідувачів, як загальна, так і з розбивкою за сезонністю	Annual arrivals by type of transport	Average tourist expenditure (per person/per day)	Average length of stay
20–30 тис. осіб (оцінка на довоєнний період; значна частина відвідувачів припадає на заповідник «Ольвія», який щорічно відвідують «десятки тисяч туристів»ukrinform.ua) [60].	У доковідний час сюди здебільшого добиралися автомобілями чи автобусами (майже всі українські курорти на умовах самостійного під'їзду). Автобусне сполучення з Миколаєвом було (є регулярні рейси), прямого залізничного – ні (найближчі вокзали у Миколаєві/Очаківі з пересадками). Авіатранспорт на пряму не обслуговував узбережжя (найближчі аеропорти – Одеса, Херсон). Морським транспортом на Куцуруб чи Рибаківку не їздять регулярні пасажирські судна (лише приватні яхти).	Специфічних досліджень для цієї громади немає.	Специфічних досліджень для цієї громади немає.

<p>Спеціальних даних про країни походження туристів у Куцурубській громаді немає. До початку війни відпочивати на миколаївське узбережжя переважно приїжджали громадяни України; у Куцурубській громаді явних «лідерів» серед іноземців не спостерігалось. Інформації про конкретні цифри по країнах для цього регіону немає.</p>	<p>Тобто: приватний автомобіль/автобус – абсолютна більшість, поїздом – за потреби до найближчих міст, літаками чи поромом фактично не користувалися. Після 2022 року фактичного відвідування громади туристами не зафіксовано [60].</p>		
---	--	--	--

TOURISM AMENITIES:			
Approximate number of hotels (by star rating), and rooms in the destination	Other types of accommodation available (and approximate numbers)	Approximate number of restaurants	Approximate number of bars (nightclubs, pubs etc.)
Невеликі пансіонати, бази відпочинку та сільські садиби (близько 3–5 об'єктів; всі – малого масштабу).	Дані відсутні	Лекілька кафе та їдалень при базах відпочинку і у центрах сіл (близько 3–4, переважно в Парутино та Куцурубі).	У селі Парутино до 2022 року функціонував сільський клуб. Зараз дані відсутні.
STRATEGIES & POLICIES:			
The destination has an organisation (eg. DMO) dedicated to its overall management.	Спеціальних DMO чи туристичних управлінських організацій у Куцурубській громаді офіційно не зафіксовано	Натомість є «ресурсно-інформаційний центр» (РІЦ) громади, який організовує фестивалі та події на просування туризму (наприклад, всекуцурубський «Фестиваль Карася») prostir.ua . При цьому Стратегія розвитку ОТГ до 2026 р. передбачає формалізацію туристичного кластеру у вигляді громадської організації (наприклад, «Асоціації туризму громади» або ГО «Кінбурн»)	
The destination has a current sustainable tourism strategy/action plan with an agreed monitoring and evaluation process.	Окремої затвердженої стратегії або плану сталого туризму в громаді не знайдено.	Розвиток туризму передбачений загальною Стратегією розвитку громади до 2026 року, проте в доступних документах немає окремого механізму моніторингу та оцінювання сталих туристичних практик. Загалом Стратегічна рада ОТГ проводить моніторинг виконання поставлених цілей і проектів Стратегії, але специфічний план сталого туризму відсутній [60].	
The destination has a current sustainable communication strategy or plan.	Окремої схеми чи стратегії комунікації чи просування екотуризму в ОТГ виявлено не було.	Інформація про туризм поширюється переважно через події (фестивалі, акції) та мережу сайтів і соцмереж: наприклад, РІЦ анонсує місцеві фестивалі та туристичні заходи [61]. Проте формалізованого інформаційного плану чи політики із просування екотуризму в офіційних джерелах громади не зафіксовано.	
The destination has a current policy or plan to protect cultural heritage.	Наявні	Громада затвердила програму збереження культурної спадщини: існує «Програма розвитку культури, мистецтва та охорони культурної	

The destination has a current climate change adaptation strategy or plan.	Специфічного плану адаптації до змін клімату на рівні громади не знайдено.	спадщини Куцурубської ОТГ на 2019–2022 роки» [60]. Цей документ визначає пріоритетні завдання збереження пам'яток і розвитку культури в громаді, тобто фактично є чинним планом дій із охорони культурної спадщини на зазначений період.
The destination has a current biodiversity management and monitoring plan.	Окремої локальної системи управління біорізноманіттям не виявлено.	Водночас Стратегія розвитку ОТГ включає заходи зі створення «екологічної мережі» та контролю за станом довкілля з метою збереження ландшафтів та біорізноманіття [60]. Зокрема, передбачено розробити схему екологічної мережі громади, що включає території ПЗФ, водоохоронні зони, захисні насадження, рекреаційні землі тощ [60].
The destination has policies in place that require tourism enterprises to minimise light and noise pollution.	Спеціальної місцевої політики щодо мінімізації шуму і світлового забруднення від туристичної діяльності у доступних джерелах не знайдено.	Тобто екологічні функції та моніторинг закладено у стратегію, але окремої детальної програми моніторингу біорізноманіття саме для громади не знайдено.
Percentage of the destination (area in km ²) that is recognised as a protected area.		На території громади створено ландшафтний заказник місцевого значення «Каталинський» площею 160,42 га (1,6042 км ²) [27]. Це становить близько 0,21 % території громади. Згідно з рішенням облради (09.03.2023), цей заказник розташований на межі Куцурубської та Радсадівської громад [27]. Інші природоохоронні об'єкти загальнодержавного чи регіонального значення безпосередньо у складі громади не зазначені (трагідром прилягає регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса» та Нацпарк «Білобережжя Святослава», але вони охоплюють сусідні території).

ДОДАТОК Б

Зразок опитування підприємства

Зразок опитування підприємства

Обстеження підприємства

Це опитування містить перелік запитань, які можна використовувати для збору інформації, необхідної для індикаторів, пов'язаних з даними щодо підприємства. Ви можете використати всі питання, або вибрати лише деякі з них.

Будь ласка, зверніть увагу: відповідні індикатори для кожного запитання були залишені в опитуванні, щоб показати вам, як запитання опитування пов'язані з різними показниками.

Перш ніж використовувати його для проведення опитувань, вам слід видалити інформацію про індикатор.

Приділіть кілька хвилин, щоб допомогти нам покращити якість нашої дестинації. Усі відповіді залишатимуться конфіденційними. Дякуємо за співпрацю.

Будь ласка, вкажіть тип Вашої бізнес-діяльності:

- Розміщування
- Кейтеринг
- Постачальник послуг розваг
- Провайдер аудитор відпочинку (на природі)
- Транспорт
- Інше, будь ласка зазначте: _____

Будь ласка зазначте вашу посаду у бізнесі:

ІНДИКАТОР

В.3.2 Відсоток робочих місць у туризмі, які є сезонними

Скільки у вас працівників протягом року?

- _____ Зайнятість повний день
- _____ Часткова зайнятість
- _____ Сезонна зайнятість
- _____ Стажисти/інтерни
- _____ Інше, будь ласка зазначте:

ІНДИКАТОР

С.3.1 Відсоток чоловіків і жінок, зайнятих у туристичному секторі, порівняно із загальною кількістю зайнятих.

Яка кількість жінок і чоловіків працює на вашому підприємстві?

ж	ч
і	о
н	л
о	о
к	в
	і
	к
	і
	в

Повна зайнятість
 Часткова зайнятість
 Сезонна зайнятість
 Стажисти/інтерни
 Інше, будь ласка зазначте:

ІНДИКАТОР

С.3.2 Відсоток туристичних підприємств, де посаду генерального менеджера займає жінка

Відсоток: _____

Генеральний директор на вашому підприємстві жінка чи чоловік?

_____ жінка _____ чоловік

ІНДИКАТОР

С.4.4 Відсоток туристичних атракцій, які доступні для людей з обмеженими можливостями та/або беруть участь у визнаних схемах доступності

Відсоток: _____

Чи беруть участь атракції у визнаній схемі доступності (система сертифікації або маркування, яка оцінює доступність розміщення та пам'яток для відвідувачів з обмеженою мобільністю)?

Так Ні

ІНДИКАТОР**С.4.1 Відсоток номерів у комерційних закладах розміщення, доступних для людей з обмеженими можливостями**

Якщо ви займаєтеся розміщенням, чи є у вас номери, пристосовані до особливих потреб відвідувачів з обмеженими фізичними можливостями або обмеженою рухливістю??

- Так ні не є закладом розміщування

Відсоток: _____

ІНДИКАТОР**С. 4.2 Відсоток комерційних закладів розміщення, які беруть участь у визнаних схемах інформації про доступність**

Відсоток : _____

Якщо ви постачальник житла, чи належите ви до визнаної національної чи міжнародної схеми доступності?

- Так Ні не належу

Якщо так, будь ласка, зазначте назву: _____

Якщо ні, але ви подали заявку поки без присудження, назвіть, будь ласка, схему, на яку ви подалися: _____

Якщо ні, будь ласка, вкажіть причину: _____

ІНДИКАТОР**А.1.1 Відсоток туристичних підприємств/закладів у пункті призначення, які використовують добровільну перевірену сертифікацію/маркування щодо екологічності/якості/стійкості та/або заходів корпоративної соціальної відповідальності**

ВІДСОТОК: _____

Чи має ваше підприємство будь-яку екологічну або сталу сертифікацію (наприклад, ISO 14.001, EMAS, екомаркування для туризму тощо)?

- Так Ні

ІНДИКАТОР**В.4.1 Відсоток місцевої їжі, напоїв і послуг, отриманих туристичними підприємствами на рівні місця призначення.**

Який відсоток ваших послуг надають місцеві постачальники? Наприклад, прання, фінансові послуги, юридичні послуги, технічне обслуговування тощо

- < 10 %
 10 – 25 %
 25 – 50 %

- > 50 %

Який відсоток ваших товарів, їжі та напоїв виробляється місцево?

- < 10 %
 10 – 25 %
 25 – 50 %
 > 50 %

ІНДИКАТОР

D.2.1 Відсоток туристичних підприємств у пунктах призначення, залучених до схем пом'якшення наслідків зміни клімату, таких як: компенсація викиду CO₂, системи з низьким енергоспоживанням тощо, а також відповіді та дії «адаптації» Чи бере участь ваше підприємство в програмах пом'якшення наслідків зміни клімату (наприклад, компенсація CO₂, системи з низьким енергоспоживанням тощо?)?)

- Так Ні

Якщо «так», до якої схеми:

Чи залучено ваше підприємство до будь-яких заходів щодо адаптації до зміни клімату (наприклад, збір і зберігання води, якщо це можливо, перенесення туристичних пам'яток тощо)?

- Так Ні

Якщо «так», до яких дій долучені:

ІНДИКАТОР

D.6.2 Відсоток туристичних підприємств у пунктах призначення, які вживають заходів для зменшення споживання енергії

Чи вжило ваше підприємство заходів для зменшення споживання енергії (наприклад: перейшло на низькоенергетичне освітлення, наприклад, світлодіоди тощо)?

- Так Ні

ІНДИКАТОР

D.6.1 Споживання енергії на ТУРИСТО/НІЧ порівняно зі споживанням енергії населенням на ніч мешканця

Якщо ви займаєтесь розміщенням, укажіть, яке споживання енергії було за останній доступний місяць?

Якщо ви займаєтесь розміщенням, скільки ночей туристів ви зафіксували за цей місяць?

ІНДИКАТОР

D.6.3 Відсоток річної кількості енергії, спожитої з відновлюваних джерел (МВт·год) порівняно із загальним споживанням енергії на рівні призначення за рік

Чи отримує ваше підприємство переваги від відновлюваних джерел енергії (наприклад, сонячні батареї, біомаса, вітрові турбіни тощо)?

- Так Ні

Якщо так, який відсоток ваших енергетичних потреб він задовольняє? _____%

ІНДИКАТОР

D.3.2 Відсоток туристичних підприємств, які розділяють різні види відходів

Чи розділяє ваше підприємство різні види відходів?

- Так Ні

ІНДИКАТОР

D.5.1 Споживання прісної води на ніч туриста порівняно зі споживанням води населенням на ніч жителя

Якщо ви займаєтесь розміщенням, яка загальна кількість прісної води була спожита вашим закладом протягом останнього періоду за даними зчитування лічильників?

Дата першого зняття показань лічильника _____ показники _____ m³

Дата другого зняття показань лічильника _____ показники _____ m³

ІНДИКАТОР

D.5.2 Відсоток туристичних підприємств, які вживають заходів щодо зменшення споживання води

Чи вживає ваше підприємство заходів для зменшення споживання води (наприклад, заходи щодо економії води, наприклад, туалети з подвійним

змивом/безводні пісуари, душові лійки та крани з низьким потоком, крапельне зрошення для садівництва тощо)?

- Так Ні

ІНДИКАТОР

D.5.3 Відсоток туристичних підприємств, які використовують оборотну воду

Чи використовуєте ви на своєму підприємстві оборотну воду?

- Так Ні

ІНДИКАТОР

D.2.2 Відсоток об'єктів туристичного розміщення та об'єктів інфраструктури, розташованих у «вразливих зонах»

Чи знаходиться ваше підприємство у «вразливій зоні» (територія, схильна до затоплення, сходу лавин тощо)?

- ТАК Ні

ІНДКАТОР

D.7.1 Відсоток місцевих підприємств у туристичному секторі, які активно підтримують захист, збереження та управління місцевим біорізноманіттям і ландшафтами.

Чи бере ваше підприємство участь у будь-якій діяльності з підтримки місцевого біорізноманіття, захисту ландшафту або збереження та управління (наприклад, співпраця в екологічно-просвітницькій діяльності в природних зонах / середовищах існування, спонсорська діяльність або об'єкти в природних парках тощо)?

- Так Ні

Якщо «так», у яких діях:

ДЯКУЄМО!

ДОДАТОК В

Зразок опитування місцевих жителів

Це опитування містить перелік запитань, які можна використати для збору інформації, необхідної для індикаторів, що стосуються даних про мешканців. Ви можете використати всі питання, або вибрати лише деякі з них.

Будь ласка, зверніть увагу: відповідні показники для кожного запитання були залишені в опитуванні, щоб показати вам, як запитання опитування пов'язані з різними показниками.

Перш ніж використовувати його для проведення опитувань, вам слід видалити інформацію про індикатор.

Приділіть кілька хвилин, щоб допомогти нам покращити якість нашої дестинації. Усі відповіді залишатимуться конфіденційними. Дякуємо за співпрацю.

ІНДИКАТОР

С.1.2 Відсоток жителів, які задоволені туризмом у пункті призначення (за місяць / сезон)

Загалом я дуже задоволений туризмом у моїй дестинації.

	Ду же по го дж у ю ся	Пог одж уюс я	Не йт ра ль но	Не пог одж уюс я	Ду же не пог од жу юс я
В о с е н и	☐	☐	☐	☐	☐
В з и м к у н а в е с н і	☐	☐	☐	☐	☐
В лі т	☐	☐	☐	☐	☐

- Завдає шкоди
- Допомагає підтримувати
- Допомагає покращувати
- Не впливає

**ОПЦІЙНЕ
ПИТАННЯ**

ДЕМОГРАФІЧНЕ

Ваша стать?

- чоловіча
- жіноча

**ОПЦІЙНЕ
ПИТАННЯ**

ДЕМОГРАФІЧНЕ

До якої вікової групи ви належите?

- 15 – 24
- 25 – 49
- 50 – 64
- 65 – 79
- 80 +

**ОПЦІЙНЕ
ПИТАННЯ**

ДЕМОГРАФІЧНЕ

Що з наведеного найкраще описує ваш статус зайнятості?

- Повна зайнятість (30+ годин на тиждень)
- Часткова зайнятість (<30 годин на тиждень)
 - Випадкова зайнятість
 - Студент
 - Пенсіонер
 - Наразі не працюю

ДЯКУЄМО!